

LA CONSAGRACIÓ EPISCOPAL EN EL PONTIFICAL DE RODA (OSCA)

El manuscrit n.º 16 de l'arxiu de la catedral de Lleida és un pontifical de l'antiga seu de Roda (= R), en el comtat de Ribagorça, actualment província d'Osca prop de les muntanyes del Pirineu; fou compost a principis del s. XI i conté 221 folis. El present estudi versa sobre la «Consecratio Episcoporum» d'aquest pontifical que presenta unes característiques molt originals en relació als elements tradicionals¹. J. B. Altisent ha publicat els primers folis d'aquest manuscrit, que contenen les definicions dels diversos oficis eclesiàstics i els ritus de l'ordenació dels qui els exerceixen fins al bisbe inclusiu². Altres estudis ens han permès conèixer detalls interessants d'aquest pontifical, ja sigui en el seu conjunt³, ja en estudis més concrets⁴, o bé indirectament per referències⁵.

¹ Actualment estic treballant en l'edició de tot el manuscrit.

M. ANDRIEU, *Le sacre episcopal d'après Hincmar de Reims*, «Revue Histoire ecclésiastique» 48 (1953) 22-73.

A. HOUSIAU, *La formation de la liturgie romaine du sacre épiscopal*, «Collectanea Mechlinensia» 33 (1948) 276-284.

P. BATTIFFOL, *La liturgie du sacre des évêques dans son evolution historique*, «Revue Hist. ecclés.», 23 (1927) 733-763.

² J. B. ALTISENT, *Pontifical de Roda*, «Analecta sacra Tarraconensia», 2 (1926) 523-551.

³ *Descripción del Sacramentario de Roda hecha por el Ilmo. Sr. D. Manuel Abad y Lasierra*, *España sagrada*, 47 (Madrid, 1850), pp. 327 ss.

Sacra antiquitatis Cataloniae monumenta, t. I, p. 325 = Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 729, I: *Ordinarium Sancti Raymundi inferius*, «Es sant Raimon Guillem bisbe de Roda i de Barbastro»: J. B. ALTISENT, o. c., p. 524.

⁴ J. RIUS SERRA, *Bendiciones episcopales en un manuscrito de Roda*, «Hispania sacra», 10 (1957) 161-210.

H. ANGLÈS, *La música a Catalunya fins al s. XIII* (Barcelona, 1935), p. 150, nota 19. Per a la datació del manuscrit, és interessant la remarca de l'autor: «La música que conté va amb notació catalana en una fase que recorda molt la mossaràbiga».

⁵ J. VILLANUEVA, *Viage literario a las Iglesias de España*, t. X, pp. 288 ss.:

L'interès d'aquesta consagració, a part de la seva estructuració original, és perquè ens pot donar l'esquema i fins i tot oracions i ritus concrets de l'antiga ordenació episcopal en l'Espanya visigòtica, ja que no ens consta l'existència directa de documents sobre aquesta ordenació⁶; encara que sabem alguns detalls sobre la consagració episcopal, per citacions de sant Isidor en el *De ecclesiasticis officiis*, § II, 5⁷, on descriu els textos més antics sobre l'anell i el bàcul⁸ i a més parla de la «manus impositio», de la «ordinatio» per tots el bisbes comprovincials i de la «unctione chrismatis». Els concilis de Toledo esmenten la «consecratio» (Concili IV, cànon 19) i la «ordinatio» (Concili XI, cànon 9)⁹.

Les ordres sagrades d'aquest pontifical manifesten la peculiaritat sincretista de la regió; ja que, vinculats a la Catalunya dels segles x-xi, tenim altres dos documents que en aquest aspecte també ens donen elements comparables amb R. El primer és un pontifical de la seu de Vic¹⁰, que presenta un esquema molt semblant a R, amb uns textos i formularis que només es troben en aquests dos ordos. Això ens fa creure en una relació entre els dos

Decretum electionis seu confirmationis Borrelli in episcopum Rotensem, latum anno Dni. 1017 a S. Ermengauda episcopo Urgellensi.

J. GUDIOL CUNILL, *Els Primitius*, III: *Els llibres il·luminats en 'La pintura medieval catalana'*, III (Barcelona, 1955), pp. 116-117.

P. BOHIGAS, *La ilustración y la decoración del libro manuscrito en Cataluña... Período Románico* (Barcelona, 1960), pp. 88-91.

J. DOMÍNGUEZ BORDONA, *Manuscritos con pinturas*, t. I (Madrid, 1933), pàgines 194-195. *El arte románico. Catálogo*, Barcelona y Santiago de Compostela, 1961, p. 93.

⁶ M. FÉROTIN, *Le liber Ordinum, en usage dans l'église wisigothique et mozarabe d'Espagne, du Ve au XIe siècle* (Paris, 1904), p. 60.

⁷ S. ISIDORI Hispalensis episcopi, *Opera omnia*, t. VI (Roma, F. AREVALO, 1802), pp. 419-424 (PL, 83, 780-786).

⁸ En la Benedicció de l'abat del *Liber Ordinum* que precedeix la nota explicatòria sobre la falta de documents que es refereixen a l'ordenació episcopal, hi trobem els textos de l'entrega del bàcul a l'abat pel bisbe que diu: «Accipe bacculum ad sustentationem tue honestissime vite», el qual pot tenir un paral·lel amb la fórmula isidoriana i de R: «Accipe baculum... et infirmorum debilitationem sustineas». Dom Férotin remarca que enlloc de l'església llatina no es troba un text tan antic que esmenti l'entrega del bàcul pastoral per mitjà del bisbe a un abat. Cf. *Liber Ordinum*, p. 60. Això mostra la peculiaritat de la regió hispana.

⁹ J. TEJADA Y RAMIRO, *Colección de Cánones de la Iglesia de España*, t. II (Madrid, 1861), pp. 278-279; 445-446.

¹⁰ *Caeremoniale episcoporum Vici, Liber sacramentorum*. Vic. Arxiu de la catedral, ms. 104, ff. 39-41 (s. XI): J. GUDIOL, *Catàleg dels llibres manuscrits anteriors al s. XVIII del museu episcopal de Vic*, (Barcelona, 1934), p. 119.

manuscrits, o en la dependència dels dos respecte d'un tercer. Amb tot R es manté en una major sobrietat i originalitat en relació a la tradició. Podem veure la comparació següent:

R	Vc
Benedicció episcoporum	Qualiter episcopus ordinetur
a) Adesto supplicationibus nostris... impleatur effectus.	Adesto supplicationibus nostris... impleatur effectus.
b) Deinde duo episcopi tenentes capsam cum reliquiis et ceteri episcopi codicem euangeliorum super scapulas eius. Metropolitanus quoque effundat super eum benedictiones que subter sunt inserte. Reliqui omnes qui adsunt manibus suis caput eius tangant.	Episcopus cum ordinatur duo episcopi ponant et teneant euangeliorum codicem super caput et cervicem eius et uno super eum fundente benedictionem reliqui omnes episcopi qui adsunt manibus suis caput eius tangant.
c) Incipit ordinatio episcoporum.	Ad ordinandum episcopum (ante orat. Adesto).
d) Oremus dilectissimi nobis... tribuat largitatem.	Consecratio: Oremus dilectissimi nobis... tribuat largitatem.
e) Exaudi domine... uirtute firmetur.	
f) Propitiare domine... effunde uirtutem.	Propitiare domine... effunde uirtutem.
g) Consecratio: Vere Dignum... (<i>In medio sine unctionis formula; tres cruces in loco unctionis</i>)... esse deuotus.	Praefatio: Vere Dignum... (<i>In medio sine unctionis formula; tres unctiones indicantur per rubricas</i>)... esse devotus.
h) Consecratio manuum: Ungantur manus istae... te rogamus et oramus.	Ad manus unguendas: Ungantur manus istae... in saecula saeculorum. Amen. (<i>Sed differt ex parte.</i>)
i) Pro adepta dignitate: Oremus: Deus cui omnis potestas... placere contingat. Oremus: Omnium domine... operibus comprobare.	Orationes pro adepta dignitate: Deus cui omnis potestas... placere contendant. Alia: Omnium domine... in perpetuum possit placere.
j) Oratio ad apostolicum: Deus honorum omnium... plebem universam.	Ad ordinandum apostolicum: Deus honorum omnium...

R	Vc
k) ...dat ei baculum dicens ei: Accipe baculum in quo fortes... debilitacionem sustineas.	Ad baculum sive cambutam: Accipe hunc baculum in quo fortes... imbecillitates sustententes et pravos ad viam reducas rectitudinis.
l) ...dat ei anulum dicens ei: Ecce et anulum propter pontificalis honoris signum... aperienda aperiatis.	Ad anulum: Ecce et anulum dispensationem pontificii tui et signum pontificalis honoris... aperienda sunt aperiatis. In nomine domini nostri iesu christi...
m) Scra: Haec hostia domine... mentesque sanctificet.	Sacrum: Haec hostia domine... mentesque sanctificet.
n) Praefacio: Uere dignum... ut qui in manu tua... praesae uoluisti.	
o) Infraccio: Hanc igitur... consecutus sum, diuinis effectibus exequar...	Infra-actionem: Hanc igitur... consecutus est, diuinis effectibus exequar...
p) Ad comunionem: Haec nos comunio... esse consortes.	Haec nos comunio... esse consortes. Item consecratio... Populus te honoret...

L'ordo de Vic registra les oracions segons un ordre una mica divers.

L'altre document que manifesta també el tret característic de la Marca hispànica de recopilació i síntesi dels diversos corrents litúrgics i canònics ¹¹, és una col·lecció canònica Pirenaica del s. XI, publicada recentment pel P. Martínez Díez, S. J. ¹². En ella hi trobem diferents canons i textos referents als bisbes i un ordo gallicano-romà, però que no té el ritus de l'ordenació episcopal. Aquest

¹¹ En la Marca Hispànica hi trobem aquests elements: *De Divinis Officiis* d'Amalari, la *Col·lecció de canons: la Hispana* i el *Fuero Juzgo* amb les seves lleis. A més d'aquesta tradició visigòtica, R ha experimentat també la influència del Gelasià-Gallicà i del Gregorià. Cf. A. OLIVAR, *El sacramentario de Vich*. (Madrid-Barcelona, 1953), pp. XLII-XLIII.

¹² G. MARTÍNEZ Díez, *Una colección canónica pirenaica del s. XI*. «Miscelánea Comillas», 38 (1962) 213-270. El manuscrit conté una col·lecció de canons i un ordo que pot ben bé remontar al s. IX. Els canons que formen la primera part estan escollits de la Hispana. L'ordo té la influència d'un ordo litúrgic gallicano-romà i unes notes etimològiques de procedència isidoriana. El lligam que hi ha entre la col·lecció Hispana d'Urgell i la col·lecció Pirenaica, ens dona un testimoni de la seva empremta visigòtica.

manuscrit, que es troba a Barcelona i és el 944 de la Biblioteca Central de Catalunya, procedeix del monestir de Ripoll i té relació amb el còdex de la collecció Hispana de la Seu d'Urgell. D'aquest fet en podem deduir que Roda, Urgell, Vic i Ripoll es movien sota una mateixa influència i sobre ells hi havia a més l'influx dels Concilis de Toledo. Entre la collecció Pirenaica, Roda y el Concili IV de Toledo podem fer la comparació següent:

R	CoH. Piren.	Conc. Tolet.
Conueniat metropolitanus et ceteri episcopi, qui ibidem sunt congregati ante altare ubi ordinare debeant episcopum.	Episcopum oportet ab omnibus aepiscopis si fieri potest qui sunt in provincia eius ordinari. Si vero hoc difficile fuerit vel urgente necessitate vel itineris longitudine, certe tres aepiscopi debent in unum esse congregati... ¹³ .	Quicumque igitur deinceps ad ordinem sacerdotii postulat... secundum synodalia vel decretalia constituta cum omnium clericorum vel civium voluntate ab universis comprovincialibus episcopis, aut certe a tribus in sacerdotium die dominica consecrabitur ¹⁴ .

Aquesta collecció ens dóna un element importantíssim per trobar un parentiu amb el nostre manuscrit; em refereixo a les definicions dels diversos oficis eclesiàstics segons les etimologies isidorianes; com R, dóna també les descripcions i els textos de les diferents ordenacions:

R	CoH. Piren.
De canonico quare canonicus ita uocetur: Canon grece, latine dicitur regula, eo quod recto tramite ducat hominem ad patriam celestem. Et inde canonicus id est regularis, eo quod regulariter debeat uiuere, id est, recte in sancta ecclesia.	Quur clericus dicatur: ... Clerici enim dicuntur canonici. Canon vero latine regula dicitur. Proinde canonicus id est regularis eo quod regulariter debeat conversari ¹⁵ .

¹³ Cànon del concili de Nicea: MANSI, c. XXXI (IV).

¹⁴ Concili de Toledo IV, a. XLIX: TEJADA Y RAMIRO, o. c., p. 279.

¹⁵ G. MARTÍNEZ DÍEZ, o. c., p. 265.

En l'esquema de cada definició i ordenació, els dos documents segueixen un ordre divers encara que el contingut és quasi igual; R posa primer totes les definicions dels diversos oficis eclesiàstics i després els ritus de cada ordenació; la col·lecció Pirenaica, en canvi, posa la definició i tot seguit el ritus en forma molt breu:

R

Hostiarius dicitur ab hostio ecclesie. Quod ita debet providere ne ullo modo paganus ingrediatur ecclesiam, quia suo introitu polluit eam. Debet etiam custodire ea que intra ecclesiam sunt, ut salua sint (...).

Ordinacio hostiarum.

Hostiarius cum ordinatur, postquam ab archidiacono instructus fuerit qualiter in domo dei debeat conuersari, ad suggestionem archidiaconi tradat ei episcopus claves ecclesie dicens: Sic age quasi redditurus deo rationem pro his rebus que istis clauibus recluduntur, et tradat ei archidiaconus hostium ecclesie.

CoH. Piren.

Hostiarius dicitur ab ostio ecclesie. Quod ita debet providere, ne ullo modo paganus aut aliquod immundum ingrediatur ecclesiam quoniam introitu polluit eam. Debet etiam custodire ea quae sunt infra ecclesiam ut salva sint. Qui recte custos ecclesie vocatur.

Qualiter hostiarius debeat ordinari.

Hostiarius cum ordinatur postquam ab archidiacono instructus fuerit qualiter in domo dei debeat conuersari ad suggestionem archidiaconi tradat ei aepiscopus claves ecclesie dicens: sic age quasi redditurus deo rationem pro his rebus quae istis clauibus recludunt. Et archidiaconus tradat ei hostium ecclesie¹⁶.

R afegeix el prefaci: «Deum Patrem omnipotentem... saeculorum. Amen», i la Benedicció: «Domine sancte... habere mercedis. Per».

Entre els canons espuris del Concili IV de Cartago¹⁷, es troba un fragment que fa referència a l'ordenació episcopal: «Qualiter consecrentur AEpiscopi», el qual ha passat després als diversos

¹⁶ G. MARTÍNEZ DíEZ, o. c., p. 266.

¹⁷ Concili IV de Cartago així anomenat per Hincmar de Reims i pel compilador de RG i els seus depenents quan citen el text: *Examinatio in ordinatione episcopi secundum Gallos*; però que de fet és de l'obra: *Statuta ecclesiae antiqua*. M. ANDRIEU: *Les Ordines romani*, III, pp. 616-617. Entre les dues primeres parts dels «Statuta»: l'exàmen de l'elegit, i la sèrie de rúbriques que reglamentaven el ritus central de cada ordenació, hi havien unes col·leccions canòniques sobre tot la Hispana.

ordos de la tradició en forma de rúbrica. Aquest text es troba en R, coll. Pirenaica i també en Vc segons ja ho hem notat:

R

Deinde duo episcopi tenentes capsam cum reliquiis et ceteri episcopi codicem euangeliorum super scapulas eius. Metropolitanus quoque effundat super eum benedictiones que subter sunt inserte. Reliqui omnes qui adsunt caput eius tangant.

Coll. Piren.

Episcopus cum ordinatur duo episcopi ponant et teneant euangeliorum codicem super caput et cervicem eius et uno super eum fundente benedictione reliqui omnes aepiscopi qui adsunt manibus suis caput eius tangant¹⁸.

La collecció Pirenaica detallant encara sobre els bisbes, explica l'edat que han de tenir per ser ordenats: «Presbiterem vero vel episcopum ante xxv annos id est antequam ad viri perfecti etatem perveniat nullus metropolitanorum ordinare praesumat ne per aetatem quod aliquotiens evenit aliquo errore culpentur»¹⁹.

I per tal que els bisbes no siguin consagrats sense el consentiment del metropolità, afegeix: «Sine conscientia metropolitani non debere fieri episcopum aecclesiae: Per omnia autem manifestum est quod si quis praeter voluntatem et conscientiam metropolitani episcopi fuerit ordinatus hoc concilium magnum et sanctum censuit non debere esse aepiscopum»²⁰.

Hi ha encara una qüestió especial referent a aquest còdex. Per què entre les definicions etimològiques isidorianes, l'ordo de R dóna la del bisbe tal com correspon lògicament i en conseqüència el ritus de l'ordenació, i en canvi, la collecció Pirenaica acaba la seva descripció amb el prevere sense que del bisbe ni se'n doni tan sols la definició etimològica?²¹ És possible que degut a no trobar-se l'ordo de la consagració, el compilador tampoc no hagi registrat la definició per tal de no fer diferències per respecte als esquemes de les altres ordres. A més aquest fet ens fa pensar en el desconeixement de la font de la consagració episcopal, tal com ja ho acusa Dom Férotin²²; d'aquí que el nostre document representa

¹⁸ G. MARTÍNEZ DíEZ, o. c., p. 235.

¹⁹ G. MARTÍNEZ DíEZ, o. c., p. 242.

²⁰ G. MARTÍNEZ DíEZ, o. c., p. 227.

²¹ G. MARTÍNEZ DíEZ, o. c., p. 270.

²² M. FÉROTIN, *Liber Ordinum*, p. 60.

un valor notable per a una possible reconstrucció de la «*Ordinatio episcoporum*» en l'Espanya visigòtica.

Un altre tret peculiar de R és que en la professió de fe — realment original — que recita el futur bisbe, s'hi veu una influència antipriscillianista i sobre tot antiadopcionista²³. Quant a la primera, sabent la influència dels Concilis de Cartago en la nostra península per mitjà dels seus cànons, no ens fa estrany que també en aquesta mateixa època s'hagin conservat encara indicis de la refutació dels errors priscilianistes²⁴. Referent a la segona, no es fa difícil suposar-la donat que Roda estava sotmesa a la veïna Seu d'Urgell, un dels focus més forts de l'adopcionisme a causa dels errors predicats per Fèlix d'Urgell i Elipand arquebisbe de Toledo²⁵. El símbol de R remarca clarament les dues naturaleses en Jesucrist: no per gràcia sinó segons natura, contra el que defensaven els adopcionistes²⁶.

Conjuntament amb aquesta influència hispana, el nostre ordo acusa la presència d'un corrent gallicà per mitjà del sacramentari Gelasià gallicanitzat i de les colleccions canòniques i litúrgiques existents a la Gàllia; però sobre tot porta el segell del sacramentari Gregorià-Hadrià dels ss. VIII-IX.

Donada la complexitat de l'estudi, deixem per més endavant veure en detall aquestes influències, quan es tracti de fer l'anàlisi dels diversos textos.

²³ A. HOUSSIAU, *La formation de la liturgie...*, p. 278.

²⁴ Concili de Saragossa, a. 380. I sobre tot els anatematismes del concili de Braga, a. 563.

²⁵ R. D'ABADAL I DE VINYALS, *La batalla del adopcionismo en la desintegración de la Iglesia visigoda* (Barcelona, 1949), pp. 51 ss. i 69 ss.

²⁶ FÈLIX D'URGELL, PL 101, 1.323.

SIGLES DE LES FONTS

- A** = Pontifical d'Aurillac = 18.
Ag = Pontifical d'Angers = 24.
Ang = Sacramentari d'Angoulême = 31.
B = Pontifical de Besançon = 5.
C = Pontifical de Cuenca = 1.
Ch = Pontifical de Cahors = 23.
Cn = Pontifical de Constança = 13.
Co = Sacramentari de Corbie = 28.
D = Pontifical de St. Dunstand de Sherborne = 10.
Dn = Pontifical de Constança — Donaueschingen = 22.
E = Pontifical de [Pseudo] — Egbert, arquebisbe de York = 11.
Ge = Sacramentari de Gellone = 32.
Gel = Sacramentari Gelasià = 36.
Gr = Sacramentari Gregorià = 35.
Grg = Sacramentari Gregorià: «The Gregorian Sacramentary under Charles the Great» = 30.
L = Pontifical de Lann — Aleth = 9.
M = Pontifical de Magdalene College = 6.
Mc = Pontifical de Montecassino = 14.
MF = Missale Francorum = 33.
MI = Pontifical de Milà = 20.
N = Sacramentari de Nevers = 26.
OR = Ordo Romanus Antiquus = 16.
Or = Ordines romani = 34.
P = Pontifical de Poitiers = 19.
PR = Pontifical Romà s. XII = 2.
R = Pontifical de Roda.
Rch = Pontifical de Reichenau = 25.
Re = Epistola d'Hincmar de Reims = 27.
RG = Pontifical Romà — Germànic = 15.
Rg = Pontifical de Regensburg = 21.
Rem = Sacramentari de Reims = 29.
S = Pontifical de Salzburg = 12.
V = Caeremoniale episcoporum sedis Vicensis = 3.
Vc = Caeremoniale episcoporum Vici, Liber sacramentorum = 4.
Ve = Sacramentari Lleonià = 37.
W = Pontifical de Winchester o Benediccional de l'arquebisbe Robert = 7.
Wi = [Ordinatio episcopi provinciae] Rotomagensis: Apèndix al pontifical de Winchester = 8.
Wo = Pontifical de Worms = 17.

PRESENTACIÓ DE LES FONTS

Per tal de veure millor les possibles influències en relació als Ordos del temps de R i anteriors, hem cregut millor ordenar les fonts començant per les contemporànies i seguir en ordre descendent fins arribar als primers sacramentaris²⁷.

1. Pontifical de Cuenca: Tours, Bibl. munic., ms. 236, ff. 1-10 [a. 1200-1250]. V. LEROQUAIS²⁸, o. c., t. II, p. 361 = C.
2. Pontifical Romà: M. ANDRIEU, *Le Pontifical romain au moyen-âge*, t. I: *Le Pontifical romain du XII siècle*. Studi e Testi 86 (Città del Vaticano, 1938), pp. 138-152 = PR.
3. *Caeremoniale episcoporum sedis Vicensis*: Vic, Arxiu Catedral, ms. 103, ff. 1-24 v (s. XI), inèdit²⁹ = V.
4. *Caeremoniale episcoporum Vici, Liber Sacramentorum*: Vic, Arxiu Catedral, ms. 104, ff. 39-41 [s. XI], inèdit³⁰ = Vc.
5. Pontifical de Besançon [2.ª meitat, s. XI], ed. MARTÈNE³¹, *De ant. eccl. rit.*, II, pp. 55-60³² = B.
6. Pontifical de Magdalene College, Oxford, ms. 226, ff. 76-88 [s. XII]³³, ed. H. A. WILSON, *The Pontifical of Magdalene College* (London, 1910), pp. 69-78 = M.

²⁷ Per la compilació de les fonts, és molt lloable el treball de E. LLOPART, *Les fórmules de la confirmació en el pontifical romà*. Montserrat, Liturgica, 2 (Scripta et Documenta, 10), 1958, pp. 143-161.

²⁸ V. LEROQUAIS, *Les pontificaux manuscrits des bibliothèques de France*, 3 vols. (Paris, 1937).

²⁹ J. GUDIOL, *Catàleg dels llibres manuscrits anteriors al s. XVIII del museu episcopal de Vich* (Barcelona, 1934), pp. 117-118. L'autor el cataloga com un manuscrit del s. XII. Però l'escriptura és clarament la que es feia en l'escola viguetana dirigida per Ermemir Quintil a meitats del s. XI. La lletra és molt semblant a la del sacramentari de Vic (cf. A. OLIVAR, o. c., p. XXXVIII-XL), encara que una mica més gran. El contingut és el mateix que trobem després en PR.

³⁰ J. GUDIOL, o. c., p. 119. L'autor cataloga el manuscrit com a finals del s. XI o principis del XII. L'escriptura el fa creure dels començaments del XII, però les oracions i l'estructuració dels ritus certament que senyalen un temps més antic (meitats del XI).

³¹ *De antiquis ecclesiae ritibus*, t. II (Antuerpiae, 1763).

³² Del pontifical de Besançon quasi segur que n'ha sortit el de Reims: Reims, bibl. munic., ms. 341, ff. 19 v-43 v, s. XI. V. LEROQUAIS, II, pp. 269-273. En la pàgina 278 de la mateixa obra, l'autor referint-se a unes oracions del pontifical de Reims diu: «Ces deux oraisons ont été publiées par E. Martène: *De ant. eccl. rit.*, I, II, c. XII (Anvers, 1736), t. II, col. 667, d'après un pontifical de Besançon: les textes sont identiques». En el pontifical de Reims, després de la secreta: «Haec hostia», al marge de l'escriptura, d'una segona mà hi ha l'oració: «Propitiare», el pre-faci, les benediccions de l'anell i del bàcul, etc.; però aproximadament són de la mateixa època.

³³ El document està datat del s. XII, però el contingut respon al s. X.

7. Pontifical de Winchester o Benediccional de l'arquebisbe Robert: Rouen, ms. 369 (Y.7), ff. 145-150 v [fin s. x], ed. H. A. WILSON, *The Benedictional of archbishop Robert* (London, 1903), pp. 125-130 = W.
8. *Ordinatio episcopi provincie Rotomagensis*: Apèndix al Pontifical de Winchester, ff. 188-191 [s. XI], H. A. WILSON, o. c., pp. 162-166 = Wi.
9. Pontifical de Lann-Aleth (Analet), o de St. Germà de Cornwall: Rouen, Bibl. munic., ms. 368 (A. 27), ff. 82 v-87 v [fi s. x], ed. G. H. DOBLE, *The St. German Pontifical* (London, 1937) = L.
10. Pontifical de St. Dunstan de Sherborne: Paris, Bibl. nat., ms. lat. 943, ff. 54-61 [fi s. x], ed. MARTÈNE, *De ant. Eccl. rit.*, II, pp. 31-32 = E.
11. Pontifical de Salzburg: Vendôme, Bibl. munic., ms. 14, ff. 19-25 [a. 1000-1050], ed. MARTÈNE, o. c., II, p. 53³⁴ = S.
12. Pontifical de [Pseudo]-Egbert, arqu. de York: Paris, B. N., ms. lat. 10.575, ff. 9-16 [s. x], ed. MARTÈNE, o. c., II, pp. 31-32 = E.
13. Pontifical de Constança: Metz, Bibl. munic., ms. 334, ff. 68 v-106 [s. XI], ed. J. B. PELT, *Études sur la cathedrale de Metz. La Liturgie* (Metz, 1937) = Cn.
14. Pontifical de Montecassino: Roma, Vat. Barber. lat. ms. 631, ff. 113 v-132 v [a. 1057-1086], ed. M. ANDRIEU, *Le Pontifical ... XII siècle*, pp. 68-69, 138-154 = Mc.
15. Pontifical Romà Germànic redactat pel monjo sant Albà de Magúncia vers l'any 950, ed. VOGEL-ELZE, *Le pontifical Romano-Germanique: Studi e Testi* 226 (Città del Vaticano, 1963) = RG.
16. *Ordo Romanus antiquus* (= Ordo L) [s. x], ed. M. HITTORP, *Maxima Bibl. Patrum*, XIII (Lyon, 1677), pp. 709-715 = OR.
17. Pontifical de Worms: Troyes, Bibl. munic., ms. 2.141, ff. 26 v-36 [fi s. x]: V. LEROQUAIS, o. c., II, pp. 379-380 = Wo.
18. Pontifical d'Aurillac: Albi, Bibl. munic., ms. 34, ff. 17 v-29 [s. IX-X], inèdit: V. LEROQUAIS, o. c., I, p. 10 = A.
19. Pontifical de Potiers: Paris, Arsenal, ms. 227 (348 T. L.), ff. 1-2 [a. 875-900], V. LEROQUAIS, o. c., I, p. 263; A. WILMART, *Notice du pont. de Poitiers* «Jahrbuch Liturgiewiss.». 4 (1924) 48-81 = P.
20. Pontifical de Milà: Milà, Bibl. capit. metrop., ms. 14 [s. IX], ed. M. MAGISTRETTI, *Mon. Veteris liturgiae Ambrosiana*, I (Milano, 1897), pp. 49-54 = Mi.

³⁴ Està registrat com del s. XI, però el text pertany al s. X. El mateix s'esdevé amb els dos pontificals següents: Cn i Mc.

21. Pontifical de Regensburg: Viena, ms. 2.762, ff. 54 v-59 [a. 817-848], ed. F. UNTERKIRCHER, *Das Kollektar-Pontifikale des Bischofs Baturich von Regensburg*: Spicilegium Friburgense, 18 (1962), pp. 105-110 = Rg.
22. Pontifical de Constança-Donauschingen: Donauschingen, Furt. Furstenberg Bibl., cod. 192, f. 37 [fi s. IX], ed. J. METZGER, *Zwei karolingische Pontifikalien vom Oberrhein*: Freiburg. i. Br., Universitätsbibl., cod. 363 [meitat s. IX] = Dn.
23. Pontifical de Cahors: Paris, B. N., ms. lat. 1.217, ff. 62-78 v [fi s. IX], ed. MARTÈNE, o. c., II, pp. 46 ss. = Ch.
24. Pontifical d'Angers: Angers, Bibl. munic., ms. 80, ff. 86-90 [a. 875-900], inèdit. V. LEROQUAIS, o. c., I, p. 29 = Ag.
25. Sacramentari de Reichenau: Viena, Nationalbibl., ms. lat. 1.815 (theol. 149) [s. IX], ed. M. GERBERT, *Mon. Vet. Lit. alemmanicae*: PL 138, 1.007 = Rch.
26. Sacramentari i Pontifical de Nevers: Paris, B. N., ms. lat. 17.333, ff. 58-61 [vers 1050]. El sacramentari és Hadrià amb influència gallicana [s. IX] per a ús de l'església de Nevers (Nevers, 1875) = N.
27. Epistola d'Hincmar de Reims a Adventius, bisbe de Metz [a. 865], ep. XXIX: PL 126, 186-188 = Re.
28. Sacramentari de Corbie: Paris, B. N., ms. lat. 12.050 [850-900], ed. H. MÉNARD (1642): PL 78, 223: *Sacramentarium Rodradi* [vers 853], cf. K. GAMBER, *Codices liturgici antiquiores*. Spicilegii Friburg. subsidia 1 (Freiburg, Schweiz, 1963), p. 179 = Co.
29. Sacramentari de Reims: Reims, *Sacramentorum liber Gregorianus*... J. A. ASSEMANUS-J. MORINUS, *Codex liturgicus Eccl. universae*, liber VIII (Roma, 1755), pp. 84-85 = Rem.
30. Sacramentari Gregorià: Roma, Vat. Regin. lat. ms. 337, ff. 7 v-9 i 139 v [a. 867-872], ed. H. WILSON, *The Gregorian Sacramentary*... (London, 1915), pp. 5-6 i 143 = Grg.
31. Sacramentari d'Angoulême: Paris, B. N., ms. lat. 816, ff. 151-153 [vers 800], ed. P. CAGIN, *Le Sacramentaire Gélasien* (Angoulême, 1918), pp. 151-153 = Ang.
32. Sacramentari de Gellone: Paris, B. N., ms. lat. 12.048 [vers 780], ed. MARTÈNE, o. c., II, p. 44 = Ge.
33. *Missale Francorum*: Roma, Vat. Regin. lat. 257, ff. 38 v-57 v [s. VIII], ed. C. MOHLBERG, *Missale Francorum* (Roma, 1957), pp. 10-14 = MF.
34. *Ordines romani*⁸⁵ = Or:

⁸⁵ Or. no estan catalogats segons l'ordre numèric que dona M. Andrieu, sinó que, tal com hem fet amb els altres manuscrits, estan col·locats segons un ordre decreixent cronològicament.

- Ordo XXXV-A: Roma, Bibl. nat. lat., ms. 2.096 (Sessorianus 52) [s. x], ed. M. ANDRIEU, *Les Ordines romani*, IV (Louvain, 1956), pp. 73-75.
- Ordo XXXV-B: Roma, Bibl. Alessandrina, ms. lat. 173 [vers 1000], ed. M. ANDRIEU, o. c., IV, pp. 99-110.
- Ordo XL-B: En 16 manuscrits, però sobre tot procedeix de Colònia, ms. 138 (T) i Colònia Bibl. capit., ms. 141 [s. x], ed. M. ANDRIEU, o. c., IV, pp. 306-308.
- Ordo XXXV: London, Brit. Museum, Addit. 15.222 [s. x], ed. M. ANDRIEU, o. c., IV, pp. 40-46.
- Ordo XXXVI: Saint-Gall, Stiftsbibl., cod. 614 [2.ª meitat s. IX], ed. M. ANDRIEU, o. c., IV, pp. 200-205.
- Ordo XXXIV: En 9 mss., però sobre tot procedeix del ms. 4.175 de Wolfenbüttel; originari de l'abadia de Wissenbourg i de Roma, Vat. Palat. lat. 487 [s. VIII], ed. M. ANDRIEU, o. c., III, pp. 583-585; 606-613.
35. Sacramentari Gregorià³⁶: *Sacramentarium Gregorianum S. Gregorii*, s. VI-VII. Les notícies que podem tenir sobre aquest sacramentari, són les que ens provenen a través del Gregorià Hadrià del s. VIII més pur³⁷; del qual no hi han raons en contra per a suposar-lo diferent d'aquell. Cambray, Bibl. munic., ms. 164, abans 159 [a. 811-812], ed. H. LIETZMANN, *Das Sacramentarium Greg. nach dem Aachener Urexemplar* (Münster i W. 1921), pp. 5-6 = Gr.
36. Sacramentari Gelasià: Roma, *Liber sacram. Romane AEclesiae...* (Roma, 1960), pp. 121-122 = Gel.
37. Sacramentari Leoneià: Verona, Bibl. cap., ms. LXXXV (80) ff. 93 v-94 v [a. 600-625], ed. C. MOHLBERG, *Sacramentarium Veronense*, II (Roma, 1955), pp. 118-120 = Ve.

EXPLICACIÓ DE LA TAULA

La finalitat d'aquesta taula és donar en síntesi, una visió de la distribució en els altres ordos, de les fórmules que es troben en R. Com els textos de R es troben o no en els altres, quines diferències hi ha en l'ordre de la col·locació i les variants que presenten aquests manuscrits en relació al nostre.

A la banda esquerra de la taula hi han per ordre — segons apareixen en la consagració —, les fórmules de R amb un número que

³⁶ Sobre el sacramentari Gregorià, cf. E. LLOPART, o. c., pp. 145-146.

³⁷ No hi ha el suplement d'Alcuí que trobem en els Hadriàns posteriors, els quals són els Hadriàns mixtes.

indica l'ordre de successió dels diversos textos. A continuació els diferents pontificals ordenats segons un ordre cronològic començant pels més tardans fins als primers sacramentaris romans. Ens hem decantat a fer-ho així per tal de veure millor l'ambient en què es mou R, i per deducció anar confirmant o bé exclouent les diverses procedències que presenten cada un dels textos. Hem procurat donar una certa unitat als ordos d'una mateixa procedència o bé simplement que tenen una relació d'afinitat, posant-los junts. Tal com hem dit en la presentació dels pontificals i sacramentaris, per tal de comprendre'ls millor, s'ha de tenir present a quins temps correspon l'esquema de la consagració que presenten i l'època en què varen ésser escrits; doncs hi ha ordenacions episcopals escrites al s. x, però segons un esquema del s. ix o potser anterior. Per a facilitar millor el maneig de les fonts, hem posat sigles representatives dels diversos manuscrits, no sols en la taula sinó a través de tot l'estudi. Dins de cada ordo hi han també uns números que indiquen en quin lloc del pontifical o sacramentari es troben les fórmules de R; els textos que es troben en aquests còdexs i que R no registra, tampoc no els hem registrat en la taula, ja que no constitueixen l'objecte del nostre treball; però es poden veure en l'estudi analític que fem després — encara que en tant que interessin per a l'objectiu proposat que és l'estudi de les diverses peces que integren el nostre pontifical —, doncs el fi de la taula vol ésser una comparació de les fórmules comunes existents o bé presuposades segons un fonament. També hi han anotades les variants més importants que presenten els diversos ordos en relació a R, per tal de fer veure millor les dependències o originalitats. Quan hi ha només el número vol dir que la fórmula es troba idèntica que en R; sinó és que ja hi trobem variacions en el mateix text, o bé hi veiem un text divers; en el cas que no hi hagi res anotat, vol dir que el text de R no es troba en l'ordo comparatiu. Els números anotats entre parèntesi corresponen a les oracions del text que hi ha al final de l'estudi.

ANÀLISI DELS DIVERSOS TEXTOS

Degut a la complexitat de l'estudi, crec millor fer primer l'anàlisi de les diverses parts que integren l'ordo, per tal que després, per mitjà de la síntesi, puguem deduir algunes conclusions sobre les influències i l'originalitat de R en relació als altres ordos.

BENEDICCIO EPISCOPORUM (ff. 10 r-10 v):

Primo dicatur antiphona ad introitum. Deinde oracio ad missa: Adesto supplicacionibus nostris... impleatur effectum.

Els pontificals que podríem considerar contemporanis, posen l'interrogatori sobre els costums i la fe abans de l'oració «adesto»³⁸. Aquesta oració té el seu origen en el sacramentari Gregorià³⁹. Es troba en la majoria dels sacramentaris, pontificals i *ordines* a excepció — és clar — dels de procedència gelasiana. És la collecta de la missa; ja l'ordo que dona Hincmar de Reims⁴⁰ ho posa com a normal en la realització de la consagració, vers la meitat del segle IX al nord-est de la Gàllia. El pontifical de R té una marcada influència gregoriana fins al punt de registrar algunes oracions del Gregorià-Hadrià (Co), que només ell ha conservat⁴¹.

Acabada l'oració, comença la part introductòria de la consagració. Els pontificals que depenen de OR-RG, alguns de les Gàllies com B, Re; els de Rg i Ch — aquests últims del s. IX —, tenen una exhortació que està indicada amb el títol: «Examinatio in ordinatione episcopi secundum gallos» i que comença: «Antiqua sanctorum Patrum institutio docet...». Això és el ressò d'un altre document ja citat, anomenat: «Statuta ecclesiae antiqua»⁴², que

³⁸ V, Vc, B, Wi i els deponents de RG. Però l'ordo XXXV-B, cf. ANDRIEU, o. c., IV, p. 104, que és vers a. 1000, ho posa com el nostre ordo, encara que amb una fórmula diversa; després novament torna a senyalar l'oració «Adesto».

³⁹ H. LIETZMANN, *Das sacramentarium Gregorianum...*, p. 5, i també en el Gregorià-Hadrià: H. WILSON, *The Gregorian sacramentary...*, p. 5.

⁴⁰ M. ANDRIEU, *Le sacre épiscopal d'après Hincmar de Reims*. *Revue Histoire ecclési.*, 48 (1953) 36.

⁴¹ Per exemple el prefaci propi de la missa. *Sacramentari de Corbie*: PL 78, 225.

⁴² Quant al ritus de la consagració episcopal en els «Statuta...» cf. B. BOTTE,

en els ss. IX-X es creia ésser el «Capitulum Carthaginensis Concilii» o «Canon Carthaginensis»⁴³. Aquests «Statuta» estan reproduïts amb el nom de «Concilium Carthaginense quartum» en les falses Decretals, de les que precisament en procedeix el text esporàdic de R: «Quam apostolicae sedis»⁴⁴, en lloc de començar amb l'interrogatori de costum. Per tant això ens indica que si el compilador no va agafar els «Statuta», va prendre, però, un altre fragment de les mateixes Decretals, que no sols eren populars a la Gàl·lia, sinó també a la regió de la Marca Hispànica, ja que es creia que tenien relació amb sant Isidor. La rúbrica anterior a aquest text diu: «Hoc praeuideat archiepiscopus ut illud impleat quod sancti patres sancxerunt» (f. 10 v), la qual recorda la fórmula dels «Statuta»: «Antiqua Santorum Patrum institutio docet...»; i el fragment de R afegeix: «et sicut in decretalibus Ancleti pape inuenitur scriptum» (f. 10 v). L'únic manuscrit on es troba aquest mateix text, és el pontifical de Besançon⁴⁵ que segurament va tenir contacte amb el pontifical de Reims: Reims, bibl. munic. ms. 341⁴⁶, bastant semblant; i també creiem que existí una relació amb les Decretals, les quals exerciren una influència en aquesta regió. Els textos que segueixen a aquest corroboren la procedència gàl·lica d'aquest fragment.

Una de les faltes més vigilada i castigada aleshores, era la simonia; per això s'exhorta que no es donin les ordres per cap preu, ja que es cauria en aquesta heretgia. És el que en altres pontificals de l'època forma part del diàleg introductori amb aquestes paraules: «Carissime fili, in Deo et per Deum te ammoneo, ut caveas a peste illa simoniaca, quae Deo est ita per omnia contraria; quia si hoc crimine fueris implicatus, non poteris fieri episcopus, et ipsa, quam petis benedictio, vertetur, quod absit, in maledictionem»⁴⁷.

Le Rituel de l'ordination des Statuta ecclesiae antiqua a Recherches Théologie ancienne et médiévale., 11 (1939) 231-233.

CH. MUNIER, *Les statuta Ecclesiae Antiqua* (París, 1960), pp. 177-181.

⁴³ M. ANDRIEU, *Le sacre episcopal*, o. c., pp. 31-32.

⁴⁴ P. HINSCHIUS, *Decretales Pseudo-Isidorianae et Capitula Angilramni*. (Leipzig, 1863), pp. 75-76.

⁴⁵ E. MARTÈNE, *De ant. eccl. rit.* II, p. 56.

⁴⁶ V. LEROQUAIS, o. c., II, p. 278.

⁴⁷ Pontifical de Besançon s. XI. E. MARTÈNE, *De ant. eccl. rit.* II, p. 55. I l'ordo XXXV-B en l'interrogatori, recull una citació que ja havia fet Hadrià I l'any 790-791 escrivint a Carlemagne, testimoniant el text d'aquest mateix ordo:

R remarca el perill d'aquest mal amb un to insistent: «Et illud non est praetermittendum, sed ualde cauendum, nimisque pertimescendum, ne per premium ordinentur episcopi» (f. 11 r). Per tal d'il·lustrar-ho, posa els textos de dues cartes de sant Gregori. El primer és tret de la carta «Ad Etherium episcopum Luzdunensem» (f. 11 v): «Audio quod in Galliarum partibus sacri ordines per simoniacam héresim conferantur... peccata comittere» (foliis 11 v-12 v). L'epístola que dóna R, certament que és un fragment de l'epístola de sant Gregori, però canviat. La carta del Papa diu: «Gregorius Syagiros, Etherio, Vergilio et Desiderio episcopis a paribus Galliarum»⁴⁸. L'inici de l'epístola és: «Caput nostrum quod est Christus...». El text de R prova que al compilador li ha interessat remarcar el punt de la simonia i per això combina els textos de l'Epístola segons li convé⁴⁹. La complexitat que suposa els canvis efectuats en l'epístola, ens fa pensar en un fragment, que constitueix una unitat per ell mateix i forma part d'una col·lecció canònica. De fet l'epístola «Caput nostrum», es troba en el ms. llatí 1.603 de París⁵⁰ després de la col·lecció canònica d'Angers. La data del manuscrit és del ss. VIII-IX i va ser possessió de l'Abadia de St. Amand de Tournai (Bèlgica) en el s. XIV. La mateixa epístola es troba en el còdex de Bruselles 10.127 ss. del s. IX de la col·lecció

«...maximae de herese simoniaca obstantantes, sciscitamus: 'Vide ne aliquam promissionem cuiquam aut dationem fecisses, quia simoniacum et contra canones est'; et dum coram omnibus a nobis interrogatur respondit: Absit». MGH., Ep. t. III [Karol. aevi, t. I], 1892, p. 634. Cf. M. ANDRIEU, o. c., IV, pp. 100-101.

Aquests textos recorden els canons del concili de Nicea: «Ut nullus audeat ordinare episcopum aut sacerdotem aut diaconum pro quavis re data sive ante ordinationem, sive post, et qui secus fecerit, deponatur; et quicumque contradixerit, synodus eum excommunicat». MANSI, *Canones arabici*, c. XLIX (XVIII); cf. també el concili VI de Toledo, a. 4: TEJADA Y RAMIRO, pp. 336-339.

⁴⁸ P. EWALD-L. M. HARTMANN, MGH, *Epistolarum*, II, Reg. IX, 218 (Berlín, 1809), p. 206.

⁴⁹ Deixant de banda el començament: «Caput nostrum... vulgatum est» (EWALD, 205, 15-206, 3), posa la paraula: «Audio» i segueix conforme al text de l'epístola: «quod in galliarum partibus...». Novament deixa el fragment: «Sed ille solummodo dignus... in profundo descendat?» (EWALD, 206,9-206-16) i segueix: «Itaque frater carissime» (R. en plural)...; omet la frase: «vel piscem piscator caperet, si aut illi laqueum in aperto proponerent» (EWALD, 217,4-217,5) i segueix fins que torna a deixar: «Unde etiam illud certum est... prohibet dicens» (EWALD, 207,11-207,17). R. afegeix: «Et illud cauendum est quod dicitur» i el text segueix: «Hostiae impiorum...» fins al final: «peccata committere».

⁵⁰ PH. LAUER, *Bibliothèque Nationale. Catalogue général des manuscrits latins*, t. II (París, 1940), pp. 85-86.

sistemàtica d'Angers ⁵¹. Aquesta col·lecció, recopilada probablement per sant Leodegar, ss. VII-VIII, a part d'altres textos, conté els «Statuta ecclesiae antiqua» i algunes decretals dels papes. A més de la col·lecció Dionisiana, l'autor usa altres col·leccions gàl·liques desconegudes ⁵². Això ens indica que altres col·leccions fora de les ja més conegudes com la Quesnelliana i la Hispana, exercien també una influència. La llibertat dels autors en fer arreglos partint dels documents papals i canònics, era bastant comú, tal com esdevingué per exemple a la col·lecció ja citada d'Angers, de la que n'és una corrupció la col·lecció Herovalliana, la qual corromp els textos íntegres i genuïns de la d'Angers amb omissions, canvis, afegits, realitzats amb la màxima llibertat i segons el lliure albir del qui li interessava per a un fi determinat ⁵³. Referent a la col·lecció d'Angers, F. Maassen ha remarcat que n'existeixen dues classes de manuscrits als que s'hi feren uns afegits en el s. VIII; els textos de les Decretals i dels Pares, hi ocupen un lloc mínim, però en el nostre cas s'hi troben (l'epístola a Brunilda, que R esmenta, també hi està consignada). La col·lecció ha reunit els textos que representen la tradició de les Gàl·lies i cert que manifesta els resultats d'un treball molt fecund en matèria de dret canònic; també cal tenir present la influència que varen tenir els canonistes espanyols ⁵⁴. Potser aquesta influència d'Espanya anava annexa a altres documents que varen tenir una relació amb el nostre pontifical; però lògicament, crec que en aquesta consagració episcopal hi ha més una influència gàl·lica que no pas hispànica. A més recordem que el papa Hadrià I en el s. VIII va fer realitzar per Carlemanyne un extracte de les cartes de sant Gregori ⁵⁵, per tal de testimoniar la doctrina de l'Església sobre certs punts crítics de l'època, entre ells l'ordenació episcopal. És el temps en què les col·leccions es copien i es propaguen per les Gàl·lies, nord d'Alemanya i Espanya.

⁵¹ F. MAASSEN, *Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts*, I B. (Graz, 1956), pp. 303 i 821.

⁵² A. M. STICKLER, *Historia Iuris Canonici Latini*, I: *Historia fontium* (Torino, 1950), pp. 50-51.

⁵³ A. M. STICKLER, o. c., p. 103.

⁵⁴ P. FOURNIER-G. LE BRAS, *Histoire des collections canoniques en occident*, t. I (París, 1931), pp. 49-51.

⁵⁵ P. EWALD, *Studien zur Ausgabe des Registers Gregors I*, «Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde» 3 (1878) 433-625.

L'altre fragment que R posa per combatre la simonia és també un extracte d'una altra epístola de sant Gregori: «Gregorius Brunichildae Reginae Francorum»⁵⁶. El compilador deixa els troços que tenen una circumstància històrica per tal que la doctrina que conté la carta tingui una aplicació universal⁵⁷. Aquesta epístola de sant Gregori ens és donada pel ms. 1.454 de la biblioteca nacional de París, la qual segueix a la collecció Quesnelliana; el còdex data dels ss. IX-X⁵⁸. Però el més interessant és que es troba en el còdex llatí de París 3.842 de la collecció Quesnelliana, ms. dels segles IX-X⁵⁹. D'aquesta collecció, originària dels ss. v-vi, se'n feren diverses còpies. S'havia cregut que era d'origen gallicà i fins a concretar-la a Arlés; avui, però, es creu que és d'origen romà; amb tot, a les Gàl·lies tingué tanta divulgació, que arribà a ser la collecció principal fins que es propagà la collecció Pseudo-Isidoriana⁶⁰. Per tant, la difusió d'aquesta obra representava al mateix temps la de l'epístola en qüestió. Però encara hi ha un fet més significatiu i és que en el mateix còdex llatí de París 1.603 i en el còdex de Bruselles 10.127 ss. de la collecció sistemàtica d'Angers que contenia l'epístola: «Caput nostrum» de la que R n'extreu el primer fragment, s'hi troba també la segona: «Postquam excellentiae vestrae», de la que en surt el nostre segon fragment⁶¹. Ja hem vist abans la difusió que tingué la collecció d'Angers; amb tot cal pensar més aviat en els escrits fets ex-profés de retalls patristics o dels concilis, propagats per a testimoniar una posició concreta davant d'una doctrina; si no fos així costaria explicar-se les combinacions torturades que presenten les dues cartes del manuscrit. Un exemple d'això —encara que en aquest cas és d'un escrit fals—, ens el dona una de les falses Decretals que és atribuïda a

⁵⁶ EWALD-HARTMANN, o. c., IX, 213; p. 198.

⁵⁷ Omet el començament: «Postquam excellentiae vestrae... praeterimus, sed omnino» (EWALD, 198,9-198,25); R comença amb les paraules: «Execrabile et esse grauissimum...». Novament torna a deixar els mots que segueixen a: «occasione committi» els quals es refereixen a una circumstància històrica especial: «Synodum fieri iussio vestra constituat ubi praesente dilectissimo filio nostro Cyriaco abbate» (EWALD, 199,13-199,14). Després segueix fins al final del fragment de R: «deuocione sollicitas», afegint-hi: «Amen».

⁵⁸ PH. LAUER, o. c., pp. 9-10.

⁵⁹ F. MAASSEN, o. c., p. 487.

⁶⁰ A. M. STICKLER, o. c., pp. 50-51.

⁶¹ F. MAASSEN, o. c., p. 303.

sant Gregori i que comença precisament amb les mateixes paraules de la primera epístola en qüestió: «Caput nostrum», però que després segueix amb un altre text que no té res a veure amb la carta ⁶². Com a última remarca sobre la procedència d'aquests dos fragments, hem de recordar que a Espanya les col·leccions que hi han, fan referència sobre tot a cànons de Concilis; per tant la intrmissió de les epístoles dels Pares — com també les nostres —, és fa una mica difícil de suposar-les d'origen hispà directe; en canvi, cal creure en una procedència gal·licana.

Tot seguit ve la rúbrica que prescriu que l'enviat per l'arquebisbe el presenti al poble per tal de veure si el troba digne, al qual aclamaran: «dignus». Correspon en els altres ordos a la presentació de l'elegit que fan els fidels de la diòcesis al Papa per mitjà del «Decretum» ⁶³. Després el candidat ha d'observar un dejuni i ha de passar la nit vetllant en la lloança de Déu.

Acomplerta aquesta prescripció, l'elegit és presentat davant de l'arquebisbe i dels altres bisbes per tal de fer la seva professió de fe. Aquí és on R es mostra extraordinàriament original. El que els altres ordos ⁶⁴ presenten en forma de preguntes a les que el candidat respon amb l'expressió: «Credo», R ho explicita amb un símbol esporàdic. Alguns dels conceptes d'aquesta fórmula, no es troben en els textos de la primera Església, transmesos després per la Tradició ⁶⁵, ni en els símbols proclamats no solament pels concilis sinó tampoc pels formulats pels sínodes particulars tan gal·licans com romans o bé orientals ⁶⁶. Cal també excloure el que sigui fruit d'una definició o d'una condemnnació feta pels papes, bisbes o assemblees episcopals ⁶⁷. El que sembla més adient és que sigui una professió de fe pròpia de l'església visigòtica, on s'hi reflexen

⁶² P. HINSCHIUS, o. c., p. 749: «Recriptum Sancti Gregorii pape Felici Siciliae Episcopo: Reverendissimo patri Felici...» [«Caput nostrum, quod est Christus... mansionem apud eum faciemus»]: EWALD, IX, 218; però tan el nom al qual es dirigeix l'epístola com les paraules que segueixen, no pertanyen a St. Gregori.

⁶³ Ordo XXXV-B. M. ANDRIEU, o. c., IV, p. 100.

⁶⁴ C, V, B, els anglesos: M i W, els procedents de RG i també Rg, Ch, i Re.

⁶⁵ H. LIETZMANN, *Symbole der Alten Kirche*. Kleine Texte für Vorlesungen und Übungen (Bonn, 1914).

⁶⁶ A. HAHN, *Bibliothek der symbole und glaubensregeln der Alten Kirche* (Breslau, 1897).

⁶⁷ DENZINGER-BANNWART, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum* (Freiburg in Br., 1922).

les conseqüències d'unes lluites sostingudes molt fortament. Els «Statuta ecclesiae antiqua», que varen exercir una gran influència precisament en la realització de la consagració episcopal, mostren en el seu interrogatori una posició antipriscillianista⁶⁸, la qual es veu també en el nostre símbol. Els símbols dels Concilis de Toledo no presenten una estructura de la que se'n pugui deduir una dependència de R, tot i que recullen les formes per combatre els errors propis de la regió hispana i del seu temps. On cal insistir és en la controvèrsia antiadopcionista que es desplegarà fortament en la Seu d'Urgell de la que R en depenia. Les lluites entre Elipand arquebisbe de Toledo i Beatus de Lièbana i Heteri d'Osma amb el seu tractat apològic⁶⁹ van tenir una repercussió en tota l'església visigòtica. La remarca de les dues naturaleses en Jesucrist en el símbol de R, n'és una conseqüència. Si d'una banda hi han conceptes comuns amb els altres símbols⁷⁰, de l'altra, en canvi, hi han expressions completament singulars per a remarcar que Jesucrist és veritablement home: «Circumcisus est christus uera carnis circumcissione... Ambulauit, plorauit, dormiuit, geiunauit, comedit, esuriuit, temptatus est» (f. 14 v). Per a demostrar com Jesucrist és en totes les coses i al mateix temps no està lligat a res, ho afirma amb aquesta expressió: «Intra omnia et non inclusum. Extra omnia et non exclusum» (f. 14 r). El bisbe electe afirma que admet tots els canons, i el símbol explícitament vol manifestar aquesta voluntat: «Omnia que sunt in ueteri et nouo testamento ipsa fide qua apostoli et catholici patres crediderunt et sacri canones iubent, credo, confiteor et recipio» (f. 14 v). El text confirma un ambient hispà, ja que els concilis de Toledo per mitjà dels seus símbols i canons, manifesten el mateix.

La professió de fe de R comença amb aquesta expressió: «Corde credo et hore confiteor et manu corroboro...» (f. 14 r), fórmula que recorda el capítol 10 de l'epístola de sant Pau als Romans⁷¹.

⁶⁸ A. HOUSSIAU, o. c., p. 278.

⁶⁹ PL 96, 894-1.030.

⁷⁰ «Patrem a nullo esse factum, nec creatum nec genitum. Filium a Patre solo non factum, nec creatum sed genitum. Spiritum Sanctum a Patre et Filio non factum, nec creatum, nec genitum, sed procedentem. Ista tres personas non tres deos, sed unum Deum esse confiteor.» (Symbolum Athanasianum: Quicumque.) Cf. A. HAHN, o. c., p. 176, versets: 20-22.

⁷¹ «Quia si 'confitearis in ore tuo' Dominum Iesum, 'et in corde tuo credi-

Aquesta frase la trobem usada sovint pels Pares ⁷² i en la mateixa epístola d'Heteri i Beatus a Elipand, hi trobem expressions semblants ⁷³. En el pontifical anglès de l'arquebisbe Robert ⁷⁴, després del títol: «Incipit ordo de sacris ordinibus benedicendis», el prevere deia al cantor: «Vide ut quod ore cantas corde credas, et quod corde credis, operibus probes».

Però el que cal posar més de relleu és el ritus de la «Confractio panis» de la litúrgia visigòtica. Després que el sacerdot havia posat l'hòstia damunt del calze deia: «Dominus sit semper vobiscum», i el cor responia: «Et cum spiritu tuo». Tot seguit el celebrant elevava el cos del Senyor, afegia: «Fidem quam corde credimus ore autem dicamus»; i el cor responia amb el símbol: «Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem...» ⁷⁵. Aquesta estructura certament que té un paral·lel directe amb l'inici del símbol que el bisbe professava: «Corde credo et hore confiteor et manu corroboro omnipotentissimam et individuam trinitatem: Patrem et filium et spiritu sanctum...» (f. 14 r). Això ens portaria a pensar que el ritus de la «Interrogatio fidei» que hem constatat en els altres pontificals, no solament R, sinó possiblement també l'església visigòtica quan conferia la consagració episcopal, la realitzava per mitjà d'aquest símbol. L'única forma d'interrogació semblant a la dels altres ordos contemporanis, és la que prescriu la rúbrica que

deris' quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem» (Rom. 10,9-10).

⁷² «Cordis quippe credulitas hominum atque oris confessio non desinens invenitur... corde credentes atque ore confitentes...» «Ut quod videre non possumus nec humanis condigne sensibus definire, 'corde credentes atque ore confitentes...». Afegint-hi després les paraules als Romans 10,9-10. Sant Filastri de Brescia: *Diversarum hereseon liber*; CSEL Ed. FR. MARX (Viena, 1898), CLV, 7, 9-10; pp. 131-133.

Cf. també el text de Sant Hilari: «...quia secundum apostolum et corde credendum et ore confitendum sit ad salutem» («In Psalmis, LX»). CSEL. Ed. A. ZINGERLE (Milà, 1891), p. 203.

⁷³ «Creditis in Christum? Omnes uno ore respondebunt, tam catholici quam heretici, tam boni quam mali, et dicent: credimus. Et hoc tantum ore profiterentur heretici, sed in corde aliud suspicantur esse Christum quod non est Christus»: PL 96, 945.

I després parlant de la primera església diu: «Et qualiter crederet Ecclesia, non unus composuit symbolum fidei, sed omnes singula verba posuerunt. Et quod corde crediderunt dilectione demonstraverunt», PL 96,951.

⁷⁴ A. WILSON, o. c., p. 115. El mateix trobem en el pontifical de Cambrai: 1200-1250. E. MARTÈNE, *De ant. eccl. rit.* II, p. 68.

⁷⁵ *Missale mixtum secundum Regulam B. Isidori, Dictum Mozarabes*. Pars I: PL 85, 555-557.

dóna al final: «Post hanc credulitatem expletam, interroget archiepiscopus eum quem ordinare debent: Credis ita? Respondit qui ordinandus est: Ita credo. Et dicat archiepiscopus similiter: Credis ita? Respondeat: Ita credo; usque tercio». I afegeix la frase: «Si ita credis, inter catholicos potes consistere» (f. 14 v).

El cànon del concili IV de Cartago, comú als altres ordos, un cop s'ha acabat la lletania, diu: «Duo episcopi ponant et teneant evangeliorum codicem...»⁷⁶. R, en canvi, el transforma així: «Deinde duo episcopi tenentes capsam cum reliquiis et ceteri episcopi codicem euangeliorum...» (f. 15 r). O sigui el que normalment fan els dos bisbes, que és aguantar l'evangeli sobre les espatlles de l'elegit, en R, aquests dos sostenen les relíquies, i els restants són els qui aguanten l'evangeli; canvi digne de notar-se ja que es tracta d'un cànon prescrit i observat tradicionalment.

INCIPIIT ORDINACIO EPISCOPORUM (f. 15 r).

En els ordos més tardans l'oració: «Adesto supplicationibus nostris», està prescrita com a oració de la missa abans de l'epístola de sant Pau a Timoteu: «Si quis episcopatum desiderat...», i per tant abans de començar pròpiament el ritus de l'ordenació. En els pontificals i sacramentaris gregorians purs o mixtes dels ss. VIII-IX aquesta oració es troba després del títol més o menys literal: «Ad ordinandum episcopum»⁷⁷. R, que és un pontifical del s. XI, com els d'aquesta època i del s. X, ha posat l'oració «Adesto» al començament de la missa després de l'antífona de l'Introït, i per tant la part consecratòria pròpiament la fa començar amb les oracions que es troben després de la rúbrica: «INCIPIIT ORDINACIO EPISCOPORUM».

Les cinc primeres oracions que segueixen, veiem que responen clarament i segons el mateix ordre, al tipus del Gelasià del s. VIII⁷⁸, encara que sense la forma de prefaci en l'oració: «Deus honorum omnium».

«Oremus dilectissimi nobis... tribuat largitatem» (f. 15 r).

Partint del Gelasià, aquesta oració s'extengué als pontificals

⁷⁶ Coll. Piren., B, M, W, Or. XXXV-B, etc.

⁷⁷ P, Mi, Rg, Dn, Ch, Ag, Rch, Re, N, Co, Grg, Or, Gr.

⁷⁸ Cf. Ang. pp. 151-152 i Ge, p. 44. MF, pp. 10-12 i Gel, pp. 121-122: no tenen la consagració de les mans. Cf. A. CHAVASSE, *Le sacramentaire Gelasien du VIIIe siècle*. «Ephemerides liturgicae» 73 (1959) 296-298.

OR-RG i als qui en depenen; als pontificals anglesos, als peninsulars ⁷⁹, i també al pontifical d'Aurillac i a l'Ordo XXXV-B. Tots aquests la consignen després de l'oració «Adesto». En canvi el pontifical de Worms ⁸⁰, la posa després de la «Interrogatio fidei», ja que no esmenta l'oració-collecta; A, Ch, Co, contràriament a tots els altres, la senyalen abans de l'oració: «Adesto».

«Exaudi domine supplicum preces... uirtute firmetur» (f. 15 r). Procedeix dels sacramentaris Ve i Gel. Llevat d'aquests sacramentaris i dels gelasians del s. VIII, només es troba en el pontifical d'Egbert de finals del s. X ⁸¹ i en l'ordo de Reims donat per Assemanus-Morinus ⁸². A què és degut l'aparició d'una oració tan singular en el nostre còdex? A una influència del pontifical insular es fa difícil de creure-ho, degut a no haver-hi quasi cap punt de contacte entre els dos. Aleshores cal pensar més aviat en la possessió d'un exemplar del sacramentari Gelasià, i que degut a l'interès regional de recollir tots els elements interessants per a la formulació dels ritus, R pren aquesta oració per tal de fer una síntesi complerta, contrastant així amb tota la tradició.

«Propitiare domine... effunde uirtutem» (f. 15 r).

Juntament amb l'oració següent, és la fórmula primigènia per a la consagració episcopal ⁸³. Després s'extengué a tots els sacramentaris i pontificals on ocupà el lloc immediatament anterior a l'oració que després esdevingué el prefaci consecratori, llevat d'alguns cassos rars ⁸⁴; l'únic pontifical que omet aquesta oració és el

⁷⁹ Mc, S, R; M, W, L, D, E; Vc, V, C.

⁸⁰ Pontifical de Worms: V. LEROQUAIS, o. c., II, pp. 379-380. És un pontifical del s. X conservat a França que no tingué la influència de RG.

⁸¹ Pontifical [Pseudo]-Egbert. E. MARTÈNE: *De ant. eccl. rit.* II, c. 8, a. 11, Ordo II, o. c., p. 31. Integrat per elements molt diversos depenents en part d'un sacramentari-pontifical del s. IX, i d'altres més tardans ss. X-XI. És independent del RG.

⁸² Consta com un pontifical del s. X, però presenta el mateix esquema que els gelasians dels ss. VIII-IX. Cf. ASSEMANUS-MORINUS, *Codex liturgicus Ecclesiae universae, liber VIII* (Roma, 1755), p. 84. Cal creure'l més antic—s. IX—, ja que no té la forma de prefaci en l'oració: «Deus honorum omnium» i en aquest no s'hi troba cap interpolació a excepció de la rúbrica sobre la infusió del crisma.

⁸³ Partint dels sacramentaris Ve, Gel i Gr, els «Ordines» més antics només donen aquestes dues oracions. Ordo XXXIV: M. ANDRIEU, o. c., III, pp. 583-585; 606-613; també l'ordo XXXVI, pp. 154 i 200-202.

⁸⁴ El pontifical de Besançon intercala la secreta gregoriana: «Haec hostia»; el pontifical d'Egbert la posa abans de l'oració «Exaudi domine»; i el pontifical d'Aurillac la consigna entre les benediccions de l'anell i del bàcul. Exceptuant

peninsular de Cuenca (a. 1200-1250): fa extrany per un document que en els altres elements usa les fórmules tradicionals; sembla que cal atribuir-ho a una omissió. R segueix fidelment la tradició, encara que en la paraula «benedictionis», hi posa una creu que el bisbe consagrànt ha de fer sobre l'ordenand. A més remarca la distinció entre el final d'aquesta fórmula i el prefaci que segueix, ja que després de la conclusió, posa el títol: «CONSECRACIO», que per altra part ja trobem en el Gelasià i Gregorià, però que ara pren un relleu especial a l'estructurar-se en forma de prefaci.

CONSECRACIO (f. 15 r).

Aquesta pregària ha esdevingut el centre de la consagració episcopal. Tal com ens la dóna R, presenta en certs aspectes un caràcter bastant primitiu. Procedent dels tres sacramentaris romans, en un començament es deia sobre el nou bisbe sense cap ritus especial. Després s'hi afegí la imposició dels evangelis, la forma de prefaci⁸⁵, i el ritus de la crismació, en el que més tard s'intercalà una fórmula, trencant així l'oració⁸⁶.

Aquesta pregària consecratòria la trobem ja en els sacramentaris Ve i Gr, però sense el parèntesi: «Sint speciosi munere tuo... de profectu omnium consequatur», el qual és de procedència gelasiana-gallicana⁸⁷. Aquesta forma més primitiva de simple oració

el pontificat d'Egbert, en els altres dos cal pensar en un error material (del redactor o del copista).

⁸⁵ Abans d'Hincmar de Reims el qual havia escrit una carta (a. 869-870) a Adventius de Metz en la que explica la consagració episcopal, s'ignorava la forma de prefaci. Cf. M. ANDRIEU: *Le sacre episcopale...* «Revue d'Histoire ecclesiastique» 48 (1953) 39; també *Les ordines romani*, o. c., IV, p. 66. Una de les proves, és la forma conservada per bastants pontificals del s. x: «Vere dignum... aeterne | Deus honorum omnium Deus omnium dignitatum». R, en canvi, ja ho expressa amb el sentit nou que li ve donat per la mateixa forma prefacial: «Uere Dignum Aeterne deus. Honorum omnium deus omnium dignitatum...» (f. 15 r).

⁸⁶ Sant Amalari, poc després del concili d'Aquisgrà, a. 816, va escriure els 4 volums *De ecclesiasticis officiis*; i en el llibre II, c. xiv, quan parla del pontífex, explica l'objecte de la unció: «Caput nostrum Christus. Caput nostrum unctum est oleo invisibili: episcopus, quia vicarius Christi est, in capite ungitur: ab illo enim significatur se accipere hanc unctionis gratiam, qui caput est totius corporis». PL 105, 1091-1092. També les falses Decretals en el s. ix, noten aquest ritus. G. ELLARD, *Ordination Anointings in the Western Church before 1000 A.D.* (Cambridge, Massachussets, 1933).

⁸⁷ El «Missale Francorum» de principis del s. viii, que és un sacramentari romà retocat a les Gàl·lies, ja té el parèntesi rebut precisament aquí. Per tant

sense ser ni prefaci ni tenir cap interrupció al mig, la trobem normalment des del començament fins al s. IX amb Hincmar de Reims; encara que, com ja remarca Dom Martène en «*De ant. eccl. rit.* II, c. 8, a. 11, Ordo XI, o. c., p. 44, el sacramentari de Gellone (a. 780) divideix la pregària en dues parts: la primera acaba: «hoc in eorum moribus et actibus clarescat» (per). La segona comença amb les paraules següents: «Comple, Domine, in sacerdotibus tuis...». Tal com diu M. Andrieu: «Pourquoi cette interruption? Elle s'expliquerait fort bien si l'élu devait à ce moment être oint de l'onguent céleste» (*Le sacre episcopal*, o. c., p. 44). Però molts sacramentaris d'aquest segle segueixen puritans, com Grg, Rch, Ch, Dn, Rg, P, A. A partir del s. X, quasi que és general la doble modificació de la pregària consecratòria. OR i RG propaguen la nova fórmula⁸⁸. Amb tot el grup anglès: E, D, L, W, no té la introducció de la forma de prefaci, encara que referent a la unció, hi han diverses variants⁸⁹. A més trobem unes altres diferències en els pontificals d'Angers, Nevers i Milà⁹⁰.

R es troba lliure d'aquest influx; els seus paral·lels més directes són el sacramentari de Corbie, l'epístola d'Hincmar de Reims, el sacramentari de Reims i el pontifical de Vic, ms. 104. Aquests ordos tenen les següents interrupcions en mig del prefaci: «Hic fundis in caput eius»; en C, Rem i Re, hi han consignades tres creus: «ut autem ventum fuerit ad loca in quibus sunt cruces signatae, accipiat consecrator vas chrismatis in sinistra manu, et

un influx gelasià-gallicà propagarà aquest prefaci ampliat que més tard esdevindrà el definitiu. Cf. P. BARRIFOL, *La liturgie du sacre des évêques*, p. 742.

⁸⁸ «Ungatur et consecratur caput tuum celesti benedictione in ordine pontificali, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti R. Amen. Pax tibi. R. Et cum spiritu tuo.» Ordo romanus antiquus, o. c., p. 711. També la trobem en Mc, Cn, S i en els pontificals B, V, R, et C.

⁸⁹ Mentre E no la té, D la inclou com els altres; en canvi L l'afegeix al final; M i W la posen després de la unció de les mans.

⁹⁰ Ag al final del prefaci, posa la unció del cap però amb la fórmula que es diu per a ungir les mans, canviant la paraula: «manus» per «caput»: «Ungatur caput istud de oleo sanctificato et crismate sanctificationis...» V. LEROQUAIS, o. c., I, p. 29.

N introdueix un nou text per a la crismació del cap: «Sicut ros Hermon qui descendit in Syon, sic descendat super te Dei benedictio». V. LEROQUAIS, o. c., II, p. 204.

Mi al final del prefaci, diu que el bisbe vessi el crisma en forma de creu tot dient: «In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, ungeo te in sacerdotem magnum ad regendam ecclesiam Dei et plebem universam». Pontifical de Milà, o. c., p. 53.

cum dextro pollice, cantans quae ibidem continentur per singula loca faciat crucem de chrismate in verticem consecrandi»; en canvi en Vc després de les paraules: «flore sanctifica», diu: «hic infundat chrisma in verticem eius semel»; després de «influat»: «hic secundo»; després de «decurrat»: «hic III»: «hoc in totius corporis . . . ». Aquest prefaci no té les creus, però la rúbrica de la crismació es realitza en els moments que corresponen als altres dos ⁹¹. En aquest pontifical de Vc, hi trobem unes variants remarcables: després de la crismació, afegeix l'expressió «Amen» al final de les frases: «sit solutum et in celis»; «et quorum dimeserit, tu dimittas»; «maledictionibus repleatur»; «ut exhibeat omnem hominem perfectum». Cal trobar l'explicació d'aquestes afirmacions en la litúrgia visigòtica, en la qual, per exemple al moment més solemne de la missa, el «Pater noster», el poble anava ratificant les diferents peticions amb la resposta del «Amen»? ⁹².

Del què hem dit se'n segueix que el celebrant no ha d'interrompre per cap fórmula especial la gran pregària consecratòria, sinó que només ha de fer les uncions amb el crisma on ho marquen les mateixes paraules del prefaci; aquest és el cas de R. Cal creure, doncs, en una dependència d'aquestes fonts o d'una altra comuna en relació a aquests ordos. En el parallelisme amb Co, cal tenir present que com a Gregorià-Hadrià, omet el parèntesi: «Sint speciosi . . . consequatur»; per tant en aquest cas, R s'acosta més als ordos de procedència gelasiana; amb tot, com ja veurem després, Co sembla que hi deixà senyals bastant notables; tampoc no hem d'oblidar que les dues fonts romanes a vegades s'havien fet servir conjuntament ⁹³. D'altra banda això ens fa remarcar més el caràcter primitiu d'aquest pontifical, que ha conservat un tret molt important com és l'oració consecratòria sense adulteració per cap fórmula interpolada.

⁹¹ Sacramentari de Corbie: PL 78, 224. Epistola d'Hincmar de Reims: PL 126, 188. Sacramentari de Reims, p. 85. Pontifical de Vic, ms. 104, prefaci.

⁹² «Pater noster qui es in celis. R. Amen. Sanctificetur nomen tuum. R. Amen . . . » *Missale mixtum* . . . , o. c.: PL 85, 559. El nostre manuscrit té influències visigòtiques, i aquesta litúrgia dóna importància a l'afirmació sensible d'allò que es realitza.

⁹³ «L'auteur de l'archétype du Gélisien du VIIIe siècle . . . pour parfaire son oeuvre, il ne s'est pas contenté de juxtaposer tant bien que mal les deux sacra-

CONSECRACIO MANUUM (f. 16 v).

Fins al s. x, són ben pocs els ordos que presenten una pregària amb una unció especial per a la consagració de les mans. Els Gelasians Ang i Ge ja la registren en el seu esquema; en el s. ix Dn i Rem també la tenen com els anteriors; en canvi Ch, que és igualment del s. ix, expressa un text divers⁹⁴. La fórmula primera, que és la que R ha conservat, va passar als pontificals de Wo, als dependents de RG, B i C, els quals hi afegeixen una fórmula per a la crismació del dit que R no ha registrat⁹⁵. Mc, PR, i V fan constatar una sola oració — la de la unció del dit — per a la crismació de la mà i del pulgar conjuntament⁹⁶. En canvi Vc, que té un esquema molt afí amb R, conté la crismació de la mà però amb una oració original que comença com la més primitiva, però que després té unes variacions que la fan totalment nova⁹⁷. Per tant, tal com ja hem senyalat abans, en aquest ritus R segueix el text de la tradició gelasiana del s. viii.

PRO ADEPTA DIGNITATE (f. 16 v).

Ordos que ens testimoniin les dues oracions: «Deus cui omnis potestas... placere contingat» i «Omnium, domine... operibus comprobare», no els trobem si no és quan tracten de la benedicció d'abats o d'abadeses. Per aquest ritus, A només registra la primera

mentaires gélasien et grégorien. Mais il a voulu profiter également des autres sources liturgiques qui pouvaient être utiles à son dessein. Ces sources étaient de deux sortes: les premières... pouvaient fournir du matériel pour l'élaboration des formulaires; les secondes... pouvaient servir de contrôle pour établir l'ordonnance générale de la nouvelle composition... [les] sources de la première catégorie... (après les deux sacramentaires gélasien et grégorien)... on les peut ramener à trois: 'libelli' gallicans, coutumier monastique et 'libelli' romains.» E. BOURQUE, *Etudes sur les sacramentaires romains*, t. I (1952), pp. 321-322.

⁹⁴ «Unguantur manus istae, et sanctificentur, et in Deo deorum ordinentur... manens in saecula saeculorum». E. MARTÈNE, *De ant. eccl. rit.* II, c. 8, a. 11, Ordo 5, p. 47. Aquesta fórmula és la que trobarem en els pontificals anglesos del s. x.

⁹⁵ «Deus Pater Domini nostri Iesu Christi qui te ad pontificatus sublimari voluit dignitatem... cunctis proficiat ad salutem.» Ordo romanus antiquus, o. c., p. 711.

⁹⁶ M. ANDRIEU, *Le pontifical romain du XIIe siècle*, p. 149.

⁹⁷ «Unguantur manus istae oleo sanctificato... ita unguatur hic famulus tuus N. in sacerdotem beneplacitum tibi omnipotens Deus, ad sacrificandum hostiam laudis, et digne proficienda vel amministranda cuncta aecclesiae sacramenta in nomine patris et filii et spiritus sancti unius vivi et veri Dei regnantis in saecula saeculorum. Amen.» Pontifical de Vic, ms. 104, o. c.: Unció de les mans.

oració; Cn posa la segona: «Omnium domine»⁹⁸; Wo assigna aquesta oració per a la benedicció d'abadeses i «Deus cui omnis potestas» pels abats⁹⁹; de la mateixa manera, encara que més tardà que R, l'ordo d'Avranches del s. XII la posa només per a la benedicció d'un abat¹⁰⁰. També es troben en la coronació d'una reina com ho senyala L, el qual conté les dues oracions però separades per la fórmula de la coronació: «(Hic coronetur): accipe coronam gloriae...»¹⁰¹. En el ritus: «Consecratio regis» de W hi consta l'oració: «Deus cui omnis potestas» i en el de la consagració de la reina totes dues, encara que amb alguna variant¹⁰². Però ja en un sacramentari Gelasià-Gregorià dels ss. VIII-IX, entre les diverses benediccions, senyala les dues oracions¹⁰³; i en la mateixa època aproximadament les trobem en Co, precisament poc després d'acabar l'ordenació del bisbe al final de la «Missa propria in die ordinationis suae (Papae)»: «Orationes pro adepta dignitate»¹⁰⁴. Però l'únic «Ordo episcoporum» que les té dins de l'ordenació, és el pontifical Vc: acabades les prescripcions per a la consagració del Papa quan ja és bisbe, posa la «Imprecatio»: «Populus te honoret...» i tot seguit: «Orationes pro adepta dignitate». El lloc de collocació acusa un paral·lel molt notable amb Co; però aquest hi intercala les pregàries «In natali Papae» i la «Missa in die ordinationis suae»; Vc, en canvi, les posa immediatament després de l'ordenació del romà pontífex. Aquesta constatació ens porta a relacionar més estretament aquests dos manuscrits com a dependents entre sí, o bé d'un arquetipus que portaria la influència d'aquests ordos gelasiano-gregorians; però si és així, per què només les trobem en els pontificals de la Marca Hispànica, quan sabem la influència que exercien aquests «libelli» sobre tot a les Gàl-

⁹⁸ Pontifical de Constança. Metz., Bibl. munic., ms. 334, f. 136 v. V. LEROQUAIS, o. c., I, p. 221.

⁹⁹ Pontifical de Worms. V. LEROQUAIS, o. c., II, pp. 382-383.

¹⁰⁰ Pontifical d'Avranches. París, Bibl. Nac. ms. lat. 14.832, f. 69 v. V. LEROQUAIS, o. c., II, p. 189: «Post adeptam dignitatem: Deus cui omnis potestas... placere contendat».

¹⁰¹ Pontifical Lanalenatense. V. LEROQUAIS, o. c., II, p. 228.

¹⁰² *The Benedictional of Archbishop Robert*, o. c., pp. 144 i 148.

¹⁰³ P. SIFFRIN, *Dissertationes et notae: De sacramentariis cod. lat. monacensis 6.333 aliisque similibus Parisiensi Sangallensi Bruzellensi comparandis* «Ephemerides liturgicae» 45 (1931) 352.

¹⁰⁴ Sacramentari de Corbie, o. c., p. 226.

lies? A més l'aparició d'aquests textos en Co, s'explica pel fet que aquest també havia rebut influències hispanes; i per tant l'origen de les dues pregàries caldria trobar-lo en la litúrgia visigòtica. Per altra part en altres pontificals, apareixen en les benediccions d'abat i d'abadeses i en les consagracions de reis i de reines; podria ser molt bé una transposició d'unes pregàries pròpies pels abats: ordinàriament els ordos per a les benediccions d'abat i d'abadesa i les consagracions de reis constaven immediatament abans o després de la consagració episcopal, i degut a la certa llibertat de composició, pròpia d'aquell temps, era fàcil fer aquest canvi, introduint així unes noves oracions. Però també s'han de tenir presents les notes d'honor i dignitat que remarquen aquestes pregàries; donat que eren uns conceptes molt familiars en els ambients de la península, com ens ho demostren els escrits de l'època, el fet de contenir-s'hi en aquestes fórmules, no podria ésser una causa de la seva intromissió? El text per a la imposició de l'anell — que és d'origen hispà — insisteix en aquest concepte: «propter pontificalis honoris signum»¹⁰⁵. I en el Concili IV de Toledo, també hi trobem persistent la mateixa idea quan s'ataca als bisbes que s'ordenen d'una manera indigne¹⁰⁶.

ORATIO AD APOSTOLICUM ORDINANDUM, QUE ADDI DEBET (ff. 16 v-17 r).

Quan el Papa havia d'ésser consagrat, l'oració consecratòria: «Deus honorum omnium...» sofria un canvi en el fragment: «Et idcirco huic famulo tuo... gratiam largiaris». En els primers sacramentaris gregorians, aquesta oració la trobem separada de l'ordenació¹⁰⁷. Co, en canvi, la col·loca immediatament després del prefaci: «haec addi debent in loco ubi scriptum est: Et idcirco huic

¹⁰⁵ S. ISDORUS, *De ecclesiasticis officiis*, II, 5: PL 83, 783-784.

¹⁰⁶ «De ordinatione episcoporum: ... nonnulli etiam sceleribus implicati vel seculari militiae dediti indigni ad honorem summi ac sacri ordinis pervenerunt... si quis autem deinceps contra praedicta vetita canonum ad gradum sacerdotii indignus aspirare contenderit, cum ordinatoribus suis adepti honoris periculo subiacebit». Concili IV de Toledo, a. 19. TEJADA Y RAMIRO, o. c., pàgines 278-279.

¹⁰⁷ «Deus honorum omnium 'ad locum' et idcirco huic famulo tuo... gratiam largiaris. Tribuas ei cathedram pontificalem ad regendam ecclesiam tuam et plebem universam. Per.» Es troba després de la «Oratio super episcopum defunctum» i «Aliae orationes in agenda mortuorum», les quals estan al final de la primera part. H. LIETZMANN, o. c., p. 131; i H. WILSON, o. c., p. 143.

famulo tuo... gratiam largiaris»¹⁰⁸. Altres sacramentaris del s. IX també la fan constar dins del mateix ordo, encara que en llocs diversos; doncs mentre Ag la posa al començament¹⁰⁹, Mi la registra després de la postcomunió¹¹⁰ i Ch un cop el bisbe ha entregat l'anell al nou ordenat. En el s. X, OR ens la dóna al final de la consagració dins del «Ordo qualiter ordinetur Romanus Pontifex», fent una separació entre els dos textos: «et idcirco famulo tuo... gratiam largiaris» i «Tribuas ei cathedram...» per la rúbrica: «Item post pauca»¹¹¹; en canvi Mc té un afegit al marge en el lloc mateix del prefaci¹¹². En els pontificals anglesos E, L, W, la trobem després de l'entrega de l'anell¹¹³ o del bàcul com en M. Vc ens la dóna entre la postcomunió i les oracions «pro adepta dignitate»¹¹⁴. Al tenir que confrontar R amb aquests altres testimonis, ens trobem que si bé és veritat que Vc conté la fórmula, no té en canvi, el tipus d'una oració independent amb l'afegit final: «Tribuas ei cathedram universam...» tal com ho trobem en Grg, Gr, Mi, i en els pontificals anglesos E, L, W i M, encara que aquests amb alguna variant, tenint en compte, amb tot, que Grg i Gr la registren separada de l'ordo. El fet de constituir una oració amb sentit propi és degut possiblement a haver deixat de banda o bé

¹⁰⁸ Sacramentari de Corbie, o. c., p. 224.

¹⁰⁹ «Episcopus cum ordinatur... caput eius tangant. Oratio ad pontificem ordinandum... Deus honorum omnium...», f. 86 v. *Benedictio episcoporum:...* Sacramentari d'Angers. V. LEROQUAIS, o. c., I, p. 29.

¹¹⁰ «Deus honorum omnium 'ad locum': et idcirco famulo tuo... largiaris. Tribuas ei cathedram pontificalem... plebem universam. per.» Pontifical de Milà, o. c., p. 54. Cal notar que està consignada en la forma d'una sola oració com R.

¹¹¹ Ordo Romanus antiquus, o. c., p. 714.

En l'ordo XL-B, on diu: «et idcirco...» de l'oració: «Deus honorum omnium...», s'adverteix que quan es tracta del Papa, s'ha de canviar el text per aquest altre: «...sedis presulem et primatem omnium...»; aquest canvi és pres de Gr. M. ANDRIEU, *Les ordines romani*, IV, p. 304.

¹¹² «...famulo tuo, quem» [al marge]: «apostolicae sedis presulem et primatem omnium... doctorem dedisti et...». Pontifical de Montecassino, o. c., p. 147.

¹¹³ També dóna el text en la forma d'una sola oració, però té unes diferències en relació als altres i afegeix algunes paraules: «Deus honorum omnium, deus omnium dignitatum, quae gloriae tuae sacris famulantur ordinibus, huic famulo tuo... gratiam largiaris, ut cathedram pontificalem ad regendam ecclesiam tuam et plebem universam ascendat. per». Pontifical de l'arquebisbe Robert, o. c., p. 129.

¹¹⁴ «Deus honorum omnium, ad locum. Et hi circo huic famulo tuo... gratiam largiaris.» Pontifical de Vic, o. c. «Ad ordinandum apostolicum...».

a no anotar la part de rúbrica que la feia com un apèndix del pre-faci consecratori (OR). En aquest cas es fa difícil trobar el camí, degut al qual R ha incorporat a la seva consagració aquesta «oració ad apostolicum» en la forma d'una oració independent; només la possessió d'un sacramentari Gregorià i la perspicàcia en haver sabut ajuntar aquesta oració separada a l'esquema, ens en donarien una explicació a falta de documents més immediats.

His expletis dat ei baculum dicens ei¹¹⁵: Accipe baculum in quo fortes fortiter regas, et infirmorum debilitationem sustineas.

Post haec dat ei anulum dicens ei: Ecce et anulum propter pontificalis honoris signum, et signaculum secretorum, ut quae claudenda sunt claudas, et quae aperienda aperias. per (f. 17 r).

Tots els textos que es refereixen a les entregues de les insígnies pontificals — llevat dels que són completament diferents degut a una altra tradició més tardana —, sempre venen a ésser una ampliació, comentari o deformació de les fórmules que presenta R. Creiem que aquesta afirmació té importància, ja que ens pot donar llum per tal de saber com s'ha de precisar temporalment el nostre ordo.

Els textos de sant Isidor, citats ja moltes vegades pels autors¹¹⁶ en parlar de l'anell i del bàcul, tenen aquí la plena aplicació, ja que R no hi afegeix quasi bé res, cosa que vol dir que en depèn en la seva integritat, i per tant la seva procedència visigòtica — ja remarcada en altres passatges — compta amb un nou factor positiu. Sant Isidor en el *De ecclesiasticis officiis* diu: «Huic (episcopo) autem, dum consecratur, datur baculus, ut eius indicio subditam plebem vel regat, vel corrigat, vel infirmitates infirmorum sustineat. Datur et annulus propter signum pontificalis honoris, vel signaculum secretorum»¹¹⁷. Dom Férotin es fa ressò d'aquestes paraules per a suposar-les com a part integrant del «ordo episcoporum» de l'església visigòtica fins ara desconegut¹¹⁸. Un paral-

¹¹⁵ Com que tots els pontificals presenten els textos de l'anell i del bàcul conjuntament, nosaltres també creiem millor fer el mateix.

¹¹⁶ P. BATTIFOL, *La liturgie du sacre des évêques*, pp. 754-755. A. HOUSSIAU, *La formation de la liturgie romaine du sacre episcopal*, p. 280. M. ANDIEU, *Le sacre episcopal*, pp. 55-56.

¹¹⁷ S. Isidori hispalensis episcopi... opera omnia: *De ecclesiasticis officiis*, l. II, 5, 12. F. AREVALO (Roma, 1802), pp. 420-421: PL 83, 784-785.

¹¹⁸ M. FÉROTIN, *Liber Ordinum*, pp. 60-61.

lisme tan fidel en relació a les fórmules donades per sant Isidor, no es troba fins a R. Una prova més de la importància que es donava a Espanya a les insígnies pontificals la trobem l'any 633 en el IV Concili de Toledo, el qual declara ésser un senyal de la rehabilitació dels bisbes, el retorn de les insígnies que se'ls hi havien pres ¹¹⁹. A Catalunya, l'any 892, hi ha la degradació de dos bisbes feta pel bisbe de Narbona en una reunió conciliar celebrada a Urgell ¹²⁰; el bisbe no féu altra cosa que aplicar un costum eclesiàstic a les Gàl·lies; doncs uns anys abans, el 867, Carles el Calve havia escrit una carta al papa Nicolau I en la que inclouïa aquest fragment: «anulos et baculos et suae confirmationis scripta more Gallicarum ecclesiarum ab eo receperunt» ¹²¹. I que ja era una tradició a les Gàl·lies el portar l'anell i el bàcul — no les fórmules de l'ordenació —, ens ho proven les troballes dels anells en els sepulcres d'Agilbert, bisbe de París, vers el 670, i d'Ebregisile, bisbe de Meaux, en el s. VII ¹²²; i quant al bàcul, ens en dona un testimoni sant Cesari d'Arlés ¹²³. La carta d'Hincmar de Reims a Adventius de Metz, diu referint-se a l'anell: «Signum est enim fidei ut audientibus se ex divinis mysteriis signet quae et quibus signanda sunt et aperiat quae et quibus aperienda sunt». I referint-se al bàcul diu al bisbe que li entregui el «baculum sancti regiminis» ¹²⁴.

¹¹⁹ «Si episcopus fuerit, recipiat coram altario de manu episcoporum orarium, annulum et baculum». Cànon XXVIII; Th. H. BRUNS, *Canones Apostolorum et Conciliorum veterum selecti*, I (Berlín, 1839), p. 231.

¹²⁰ «L'arquebisbe i comte es dirigiren a la ciutat d'Urgell i anaren a pregar a l'església de Santa Maria acompanyats d'un nombrós estol de nobles; l'endemà... acomodats cada un dels bisbes presents i consultats alguns volums de cànons, fou trobat en els decrets dels Sants Pares que tot aquell qui fos ordenat i consagrat sense el consentiment del seu metropolità havia d'ésser deposat de tot ordre. I així fou fet, d'acord amb el judici dels bisbes presents tant amb Esclua com amb Ermemir, que havia estat ordenat per ell. Despullats davant de tots dels induments episcopals i estripats aquests, romputs llurs bàculs sobre llurs caps, arrencats vergonyosament llurs anells de llurs dits, foren expulsats de tot ordre clerical i deposats.» R. D'ABADAL, *Els primers Comtes Catalans* (Barcelona, 1958), pp. 166-167. Cf. també MANSI, *Concilia*, V, XVIII, col. 46.

¹²¹ Epístola «Quamvis omnium»: PL 124, 874.

¹²² M. DELOCHE, *Le port des anneaux dans l'antiquité romaine et dans les premiers siècles du moyen-âge*. «Memoires Academie Inscriptions et Belles-Lettres» 35 (1896) 238.

¹²³ «Cum ecce vir Dei ibidem requisita ad aliam ecclesiam pergeret, clericus cui cura erat baculum illius portare — quod notariorum officium erat — oblitus est.» G. MORIN, *S. Caesari episcopi Arelatensis opera omnia*, vol. II (Maredsous, 1942), p. 334.

¹²⁴ Epístola Hincmari remensis: PL 126, 188.

Si bé és veritat que les fórmules són molt semblants a R, amb tot afegeix certes expressions que després encara trobarem més ampliades, com per exemple: «*signum fidei*» que en R és «*signum pontificalis honoris*», etc. En la tradició gallicana apareixen clarament les diferències en relació a les paraules de sant Isidor. En altres pontificals del s. IX trobem textos semblants o bé totalment diversos: Ch varia la fórmula de l'anell, en canvi la del bàcul la dóna completament diferent¹²⁵; en A i N són també distintes. En els pontificals del s. X trobem W que té les fórmules com Ch. L'ordo XXXV-B presenta uns textos que testimonien que ha tingut present ell, o la seva font les paraules originals, ampliant-les i posant-hi un afegitó¹²⁶. A partir d'aquest ordo i dins de l'esquema dels procedents del OR, trobem unes noves fórmules per a la benedicció de les insígnies, fins al punt que aquest ritus pren un relleu considerable. OR registra tres fórmules per l'anell: la primera és com la del ordo XXXV-B, la segona com Ch però amb un afegit¹²⁷, i una tercera que és diferent dels altres ordos. Quant al bàcul en posa dues, de les quals una és diversa i l'altra com l'ordo XXXV-B. RG és quasi bé igual que el OR. Mc diferentment dels anteriors, és més sobri tot posant una fórmula per a cada insígnia diferent de la tradició isidoriana i dins de la línia RG. En canvi Cn i S tornen a ampliar novament segons OR. En els pontificals de la tradició anglesa del s. X trobem certa homogeneïtat en la distribució dels textos: mentre E, M, D i L tenen una sola fórmula per a cada insígnia diferent de R tenint, però, comú la del bàcul: «*Accipe baculum pastoralis officii... misericordiae reminiscens*», W presenta a més d'aquesta, la que dóna l'ordo XXXV-B com també la

¹²⁵ «*Accipe anulum pontificalis honoris ut sis fidei integritate munitus*; en canvi R diu: «*pontificalis honoris signum*», sense el concepte «*fides*».

«*Accipe baculum pastoralis officii... cum iratus fueris misericordiae reminiscens*». Pontifical de Cahors. V. LEROQUAIS, o. c., II, p. 110.

¹²⁶ «*Accipe anulum discretionis et honoris, fidei signum, ut quae signanda sunt, signes, et quae aperienda sunt, prodas, quae liganda sunt, liges, quae solvenda sunt, solvas, atque credentibus per fidem baptismatis... gratia domini nostri.*»

«*Accipe baculum, sacri regiminis signum, ut imbecilles consolides, titubantes confirmes, pravos corrigas... cooperante domino nostro.*» M. ANDRIEU, *Les ordines romani*, IV, p. 108.

¹²⁷ «*Accipe anulum pontificalis honoris, ut sis fidei integritate ante omnia munitus, misericordiae operibus insistens... tamquam de propriis exultans.*» M. HIRTORF, *Ordo romanus antiquus*, p. 711.

que posa aquest per l'anell. E, en canvi, difereix, a més dels altres tres, per la fórmula de l'anell que és la ja coneguda: «Accipe anulum pontificalis honoris ut sis fidei . . . ». Alguns d'ells tenen també les benediccions. En el s. XI trobem l'ordo de Besançon que presenta, a part de les Benediccions, dues fórmules per a l'entrega del bàcul: la primera segons l'ordo XXXV-B, W i OR; la segona, com els quatre pontificals anglesos abans esmentats; per l'anell com E, l'ordo XXXV-B i OR; o sigui que recull la tradició de R però ampliada segons la propagació d'aquests textos a les Gàl·lies. I arribant als pontificals de més a la vora en relació al lloc, ens trobem amb V que té les fórmules com PR del s. XII¹²⁸, completament diferents de la tradició isidoriana, i amb C que només té semblant la de l'anell segons l'exhortació ja fixada per PR. Però Vc torna a projectar nova llum per a persistir en l'origen visigòtic de R, i en aquest cas potser com a font per aquest pontifical de Vic. Aquest manuscrit conté les mateixes paraules que R una mica ampliades; com aquest, no té les benediccions i es manté incontaminat de l'influx de la tradició. Vegem el següent parallelisme:

R	Vc
<p>... dat ei baculum dicens ei: Accipe baculum in quo fortes fortiter regas, et infirmorum debilitationem sustineas</p>	<p>Ad baculum sive cambutam: Accipe hunc baculum in quo fortes fortiter regas et infirmorum imbecillitates sustentas et pravos ad viam reducas rectitudinis.</p>
<p>... dat ei anulum dicens ei: Ecce et anulum propter pontificalis honoris signum, et signaculum secretorum, ut quae claudenda sunt claudas, et quae aperienda aperias. per.</p>	<p>Ad anulum: Ecce et anulum disponsationem pontificii tui et signum pontificalis honoris atque signaculum secretorum ut in eo quae claudenda sunt claudas et quae aperienda sunt aperias. In nomine domini . . .¹²⁹.</p>

Com ja hem vist en les altres fórmules semblants a aquestes, la diversitat està en una corrupció del text a causa d'unes paraules sinònimes que indiquen la mateixa idea i d'un barroquisme que les

¹²⁸ «Accipe baculum pastoralis officii, ut sis in corrigendis vitiis... non deserens.» «Accipe anulum, fidei scilicet signaculum... illibate custodias.» M. ANDRIEU, *Le pontifical romain du XIIe siècle*, p. 149. Pontifical de Vic, ms. 103, o. c.: Entrega del bàcul i de l'anell.

¹²⁹ Pontifical de Vic, ms. 104, o. c., «Ad baculum sive cambutam; ad anulum».

diferència bastant; en canvi en Vc són les mateixes paraules i conceptes amb una petita glossa o parèntesi. R, però, manté la simplicitat i la procedència directa del text de sant Isidor. Veiem, doncs, una vegada més, que aquests dos pontificals han mantingut un contacte entre ells, o potser millor, són fruit d'un ambient en el que els escrits visigòtics varen deixar bénn marcada la seva empremta.

His expletis legatur epistola et peragatur missa ordine suo. Ordinatus autem pergat ad ecclesiam aliam, ubi missam canere debet (f. 17 r).

Aquesta rúbrica ens sorprèn bastant degut que la consagració episcopal, ja en els sacramentaris del s. IX, trobem que es realitza després del gradual, i també ho veiem en alguns pontificals del segle X, com en els anglesos, segons ens ho dóna un representant d'ells, el de Magdalene College¹³⁰; doncs els altres d'aquest segle com OR, RG i els seus deponents i l'ordo XXXV-B, ho registren després de l'alleluia o del tractus¹³¹. En canvi el PR del segle XII ho situa després del gradual i abans de l'alleluia¹³². Això vol dir que el normal era realitzar la consagració després de l'epístola. Vc no fa cap explicitació del moment concret; només després de l'oració «Adesto», posa la rúbrica: «Consecratio», el que vol significar que aquí era on començava propiament la consagració episcopal; amb tot podria entreveure's-hi el que es realitzés abans de l'epístola. L'únic còdex en què apareix clarament que l'ordenació es conferia abans de la lectura de sant Pau, és l'epístola d'Hincmar de Reims; doncs en el pontifical de Worms, ho sembla però no és clar¹³³. El text d'Hincmar diu: «Et post Gloria in excelsis Deo, dicat hanc orationem (Adesto supplicationibus nostris) quae prima est in rotula consecrationis. Statim autem post com-

¹³⁰ Sacramentari de Reichenau, o. c., p. 108. Pontifical de Milà, o. c., p. 49. Pontifical de Magdalene College, o. c., p. 73.

¹³¹ M. HITTORP, *Ordo romanus antiquus*, o. c., p. 710. M. ANDRIEU, *Les ordines romani*, IV, p. 104.

¹³² M. ANDRIEU, *Le pontifical romain du XIIe siècle*, pp. 145 i 150.

¹³³ «Expleta oratione (Adesto)... dominus metropolitanus ita eum electum scrutinando alloquitur: Antiqua sanctorum patrum, etc.» Pontifical de Worms. V. LEROQUAIS, o. c., II, p. 389. L'interval que hi ha després de l'oració (Adesto), quina altra cosa voldria dir sinó que lògicament hi segueix un text? Això s'acompliria per mitjà de l'epístola.

pletam ipsam orationem, *antequam* legatur Apostolus, commoneat clerum et plebem, ut orent pro ordinando electo et pro ordinato-ribus eius»¹³⁴, i tot seguit comença l'ordenació. Per tant ens trobem que R té un parallelisme amb un ordo gallicà — de Reims — de meitats del s. IX, i que malgrat la tradició, es manté incontaminat de les seves influències. El fet d'enllaçar la pregària lletànica de l'ordenació amb la de la missa és un testimoni de primitivisme: és voler donar un sentit a la pregària sense necessitat de fer la combinació rara que veiem més tard, o sigui suprimir la lletania de la missa per tal de dir-la després del gradual com una introducció al ritus consecratori. L'ordo d'Hincmar adverteix que, acabada la missa de l'ordenació, el nou bisbe es dirigeixi «ad sacrarium» per tal de celebrar la missa: «Et expleta missa, ordinatus metropolitanus episcopus, ducatur vel deportetur ad cathedram principalis ecclesiae... Inde pergat in sacrarium et incepto introitu ad missam secundum morem procidat, et salutato altari ascendat ad sedem suam, et stet ibi donec in suo loco incipiat Gloria in excelsis Deo de gradibus sedis et post datam orationem resideat in sede sua»¹³⁵. R, en canvi, diu que vagi a una altra església i que allí canti la missa. La rúbrica de R tindria un precedent amb el que acabem de veure a Reims. Però cal notar la força de les paraules «autem» i «pergat» per a fer una suposició en el sentit que immediatament d'acabada la consagració, el nou bisbe anés a celebrar la missa, i el bisbe ordenand continués la missa de l'ordenació; de fet les oracions que segueixen ja estan en primera persona, el que indica que són escrites per al nou bisbe. De totes maneres fa una mica extrany acceptar aquesta posició; potser la forma d'ésser redactada la rúbrica es presta a entendre un equivoc, i el que voldria dir és que R segueix la tradició de Reims; amb tot segons el text hi han raons per a mantenir la primera posició; en aquest cas el ritual de l'ordenació s'acabaria amb l'entrega de les insígnies pontificals, la «oratio ad apostolicum ordinandum» i les pregàries «pro adeptis dignitate» tal com ho consigna l'ordo de Vic, encara que aquest i els altres que acaben el text consecratori amb l'apèndix pel Papa, ja han posat abans les oracions per a les ofrenes, la infracció i la postcomunió; amb tot cal tenir present que R,

¹³⁴ Epístola d'Hincmar a Adventius de Metz: PL 126, 187.

¹³⁵ Epístola d'Hincmar, o. c. PL 126, 188.

degut a les oracions en primera persona i el prefaci propi de la missa, esdevé molt singular en relació als altres pontificals.

SCRA ¹³⁵: Haec hostia... sanctificet (f. 17 r).

L'oració per a les ofrenes és d'origen netament gregorià ¹³⁶. El sacramentari de Corbie posa la pregària «super oblata» després de l'oració «ad apostolicum ordinandum» o sigui en el lloc que lògicament li ha de tocar com a continuació de la missa, acabada ja l'ordenació ¹³⁷. Els sacramentaris i pontificals del s. IX: Rch, Dn, Rg, Mi, P i A la registren després del prefaci consecratori. La carta d'Hincmar no senyala res concret, com tampoc en OR no hi trobem cap vestigi, cosa bastant rara, donat que posa el «Hanc igitur», el «Communio» i el «Postcommunio». En canvi RG en posa dues: una igual que R i una altra de procedència gelasiana, que després passà al PR ¹³⁸. S només posa la gelasiana, tal com la dóna RG i Mc. Dels pontificals anglesos només n'hi ha dos que ens donin les oracions per les ofrenes: E posa les mateixes que RG; en canvi Wi que és del s. XI, només té la gregoriana. L'ordo XXXV-B recull els dos corrents romans. En el s. XI V, essent fidel a RG, només posa l'oració del Gelasià; B i Vc mantenen la pregària gregoriana. Per tant en aquest cas, R també està dins de la línia del Gregorià-Hadrià del s. IX.

PREFACIO:

Uere dignum. AEquum et salutare. Ut qui in manu tua... preesse uoluisti. per. (ff. 17 r-17 v).

¹³⁶ SCRA: He anotat així aquesta oració, perquè el sentit complert d'aquesta abreviació, no es veu clar. Tal com diu Dom A. Wilmart en el seu estudi: *Une curieuse expression pour désigner l'oraison secrète* «Bulletin Littérature ecclésiastique 26 (1925) 94, 103, el signe: SCR expressa el concepte: «Sacrum» a partir del s. XI; però en la litúrgia visigòtica significa també: «Sacrificium»: Cf. M. FÉROTIN: *Le Liber mozarabicus sacramentorum* (1912), p. XLI. El nostre manuscrit, ja que és anterior en relació a l'època en què comença a usar-se la paraula «Sacrum», és possible que amb la seva abreviació, vulgui encara significar el terme «Secreta». Com que no s'acaba de veure clar, he cregut millor transcriure la mateixa abreviació que ens dóna el manuscrit.

¹³⁶ H. LIETZMANN, *Sacramentarium gregorianum*, p. 6; H. WILSON, *The gregorian sacramentary*, p. 6.

¹³⁷ *Sacramentari de Corbie*: PL 78, 224.

¹³⁸ Secreta: «Suscipe, domine, munera quae tibi offerimus pro hoc famulo tuo N, ut propitius in eodem tua dona custodias». per. Cf. *Le Pontifical Romain du XIIe siècle*. M. ANDRIEU, p. 151.

Aquest prefaci el trobem en Co formant part de les oracions de la missa que deia el Papa, el qual està consignat després de l'ordenació del bisbe¹³⁹. Aquesta pregària no es troba explicitada en cap ordo de consagració episcopal. Amb tot, tal com ja hem vist, sabem per Hincmar de Reims que després que el bisbe ordenand havia acabat la missa, el nou ordenat immediatament celebrava el sant sacrifici; però no ens explicita els textos. M. Andrieu en l'estudi que fa d'aquesta ordenació¹⁴⁰, diu que si bé l'autor del RG es manté dins de la línia romana de què només hi hagi una sola missa en el dia de l'ordenació i que l'ordenat combregui de la «formata» que li dóna el bisbe¹⁴¹, el compilador de Mains posa més enllà els textos d'una missa «in ordinatione episcopi» que ha de ser dita pel nou bisbe tot seguit després de la seva ordenació, i entre aquests textos posa el prefaci que dóna R; aquesta tradició gallicana no passà després a Roma, ja que el pontifical romà de la cúria va prescriure la concelebració¹⁴². M. Andrieu diu que aquesta missa ha estat reproduïda per E. Martène¹⁴³; però si bé hi trobem la pregària: «Deus qui populis tuis», la secreta: «Hostias tibi, Domine, laudis exsolvo» i la «Benedictio: Deus qui hodierna die...», en canvi no hi consta el prefaci; potser el compilador de RG haurà usat una altra font. Però podem trobar una explicació en el fet de l'existència d'aquest prefaci en Co, el qual immediatament abans de la «missa propria in die ordinationis suae», posa les oracions «in natali papae» entre les quals hi ha el prefaci; i si és veritat que s'han de distingir les dues misses: «missa in ordinatione episcopi» i la «missa episcopi pro se in die ordinationis suae anniversario»¹⁴⁴, com que E. Martène no cita aquest prefaci en l'ordo esmentat, es pot trobar una explicació en el fet que el prefaci segueix a la «missa propria in die ordinationis suae» i que més tard

¹³⁹ «Oratio in natali papae: Praefatio: Vere... ut qui in manu tua... praesente voluisti.» *Sacramentari de Corbie*, o. c.: PL 78, 225.

¹⁴⁰ M. ANDRIEU, *Le sacre episcopal...*, o. c., pp. 65-66.

¹⁴¹ «Cum venerit ad communicandum, dominus pontifex porrigit ei formatam atque sacratam oblationem integram, suscipiensque eam episcopus ipse ex ea communicat super altare.» Ordo XXXIV i XXXV, n. 73-74. M. ANDRIEU, *Les ordines romani*, IV, pp. 46 i 73.

¹⁴² M. ANDRIEU, *Le pontifical romain au moyen âge*, II, p. 365.

¹⁴³ E. MARTÈNE, *De ant. eccl. rit.*, II, p. 54; que és un ordo procedent del pontificat de Salzburg.

¹⁴⁴ M. ANDRIEU, *Les ordines romani*, I, p. 193.

o potser al mateix temps hagués estat inclòs en aquesta missa. Però ens trobem amb una altra dificultat i és que si aquest prefaci s'ha de constatar com el de la missa pròpia que diu el bisbe, que tal com posa R, és en primera persona, aleshores la «Infractio» o sigui el «Hanc igitur» que també posa en primera persona, seria el de la mateixa missa i per tant també el «Communio» que segueix i la secreta que precedeix el prefaci; de fet hi hauria una raó per a creure-ho i és que immediatament abans de la secreta hi ha la rúbrica: «Ordinatus autem pergat ad ecclesiam aliam ubi missam canere debet»; però aleshores quines són la secreta i postcomunió de la missa de l'ordenació? A més la «missa propria in die ordinationis» que registra l'ordo de Martène esmentat, per aquests dos moments de la missa cita unes fórmules distintes¹⁴⁵ de les de la missa de l'ordenació; en canvi la secreta i postcomunió de R estan d'acord amb la tradició gregoriana de molts sacramentaris i pontificals dels ss. IX-X-XI.

Cal concloure que R o bé ha fet una mixtió de les dues misses, o que ha pres la secreta i la postcomunió de la missa de l'ordenació per a la missa que celebra el nou ordenat, o bé, finalment, que només ha pres el prefaci com a una fórmula esporàdica que li ha anat bé d'incorporar-se.

INFRACCIO:

Hanc igitur oblacionem seruitutis nostrae... diuinis effectibus exsequar. Diesque nostros... (f. 17 v).

Aquesta pregària la registren la majoria d'ordos; n'hi ha dos, però, que difereixen del text més comú: Ve i MF els quals suprimen algunes frases i afegeixen conceptes nous¹⁴⁶. Gel no l'esmenta. El sacramentari que exerceix una influència universal és Gr¹⁴⁷. Tots els textos diuen: «...quam tibi offerimus, etiam pro

¹⁴⁵ Secreta: «Hostias tibi, domine, laudis exsolvo...». «Ad complendum»: «Tui, domine, perceptione sacramenti...». E. MARTÈNE, *De ant. eccl. rit.*, II, p. 54.

¹⁴⁶ «Hanc igitur oblacionem quam tibi offerimus pro illo famulo tuo, quem ad pontificalem gloriam promuere dignatus es, quaesumus, domine, placatus accipias; ut quod diuino munere consecutus est, diuinis effectibus exsequatur. per.» C. MOHLBERG, *Sacramentarium Veronense*, p. 119..

MF posa la mateixa fórmula, llevat que canvia l'última frase per: «tua in protectione firmetur. per.» C. MOHLBERG, *Missale Francorum*, pp. 13-14.

¹⁴⁷ H. LIETZMANN, *Sacramentarium gregorianum*, p. 6; H. WILSON, *The gregorian sacramentary*, p. 6.

famulo tuo illo quem ad episcopatus ordinem...» o sigui que el nom del bisbe apareix en tercera persona, que vol dir que és la pregària dita pel bisbe ordenand ¹⁴⁸. En canvi, R és l'únic ordo que la consigna en primera persona: «...quam tibi offerimus etiam pro me famulo tuo... ut quod diuino munere consecutus sum...». Aquesta fórmula en primera persona passà a ser la normal en boca de l'ordenat quan aquest concelebrava amb el bisbe ¹⁴⁹. La constatació de la «Infractio» en forma subjectiva, ens fa veure que era el text pronunciat pel nou bisbe en la seva missa; amb tot cal considerar com una cosa important, el fet que tota la tradició la tingui en la missa de l'ordenació. Aleshores caldria suposar com a raó més obvia que el nou ordenat en el seu primer sacrifici usurpava aquesta fórmula aplicant-la a ell directament, tenint així una certa unitat o continuïtat amb la missa de l'ordenació; i afegint-hi la secreta i la postcomunió, s'hi pot veure un paral·lelisme amb una mena de concelebració, la qual mancava segurament perquè, segons l'opinió de l'època, era preferible que el bisbe celebrés la missa. L'ordo d'Hincmar de Reims ho consignaria de la mateixa forma? Segons la suposició de M. Andrieu ¹⁵⁰ semblaria que no, ja que la «missa in ordinatione episcopi» conté unes oracions diverses de R; cal creure més aviat en l'estructuració de la missa del nou ordenat segons un paral·lel amb la missa de l'ordenació.

AD COMUNIONEM:

Haec nos comunio domine... faciat esse consortes. per. (f. 17 v).

També de procedència gregoriana, la postcomunió de R es troba en els altres ordos influenciats per aquest sacramentari romà ¹⁵¹. E a més d'aquesta, recull també la gelasiana: «Plenum, quaesumus, domine... propicius fouere digneris. per», encara que amb alguna

¹⁴⁸ Esmenten la «Infractio»: en el s. IX: Co, Rch, Dn, Rg, Mi, P, A; en el s. X: l'ordo XXXV-A i l'ordo XXXV-B, Or, Rg, Mc, S; dels anglesos només E i Wi (aquest últim del s. XI); en el s. XI: B, V, Vc; i després el pontifical romà del s. XII.

¹⁴⁹ M. ANDRIEU, *Le pontifical romain au moyen âge*, t. III: *Le pontifical de Guillaume Durand*. Studi e Testi, 88 (Città del Vaticano, 1940), p. 388.

¹⁵⁰ M. ANDRIEU, *Le sacre episcopal*, p. 66.

¹⁵¹ H. LIETZMANN, *Sacramentarium gregorianum*, p. 6; H. WILSON, *The gregorian sacramentary*, p. 6. Trobem la mateixa postcomunió en Co, Rch, Dn, Mi, P, Wi, B, Vc.

petita variant¹⁵². En canvi OR-RG i els seus deponents agafen també la fórmula gelasiana, però transformada¹⁵³; MF en aquest punt s'aparta de Gcl i es troba dins de la influència de Ve, afegint-hi a més una altra oració pròpia¹⁵⁴.

R no ha fet cap mixtió en prendre les oracions de la missa: s'ha mantingut dins d'una línia gregoriana, encara que en bastants punts del seu ordo, acusi la influència gelasiana vinguda de les Gàl·lies.

Amb aquesta oració es clou la consagració episcopal de R; no s'hi veu cap més altra rúbrica ni dona cap més explicació. El que segueix és una «oratio pontificis pro se suisque omnibus» i les pregaries que diu el sacerdot en revestir-se amb els ornaments sagrats per a celebrar la missa.

* * *

L'anàlisi precedent ens dona llum per a poder fer, en síntesi, un judici sobre el temps i influències de la consagració episcopal de R. D'aquí que en podem treure les següents conclusions:

1. — En les primeres exhortacions¹⁵⁵, hi veiem una influència gallicana. Les col·leccions canòniques que es propagaven per les Gàl·lies¹⁵⁶, el nostre manuscrit les prengué per a testimoniar una ideologia que en aquest cas era la refutació de la simonia. Aquesta

¹⁵² E. MARTÈNE, *De ant. eccl. rit.* II, p. 32. C. MOHLBERG, *Liber sacramentorum... Sacramentarium gelasianum...*, p. 122.

¹⁵³ «Plenum, quaesumus, domine... et tales nos esse perfice propitius et sic foveri, ut tibi in omnibus placere valeamus». M. HITTORP, *Ordo romanus antiquus*, p. 712. La trobem en l'ordo XXXV-B, Mc, S, V i després passà al pontifical romà.

¹⁵⁴ «Adesto misericors Deus, ut quod actum est nostrae servitutis officio, tua benedictione firmetur. per.» C. MOHLBERG, *Sacramentarium Veronense*, II, p. 119.

«Item alia: Ecclesiam tuam, domine, benignus inlumina, ut et gratis tui proficiat ubique successus, et grati fiant nomini tuo te gubernante pastores. per.» C. MOHLBERG, *Missale Francorum*, p. 14.

¹⁵⁵ «Quam apostolice sedis... ordinationem celebrent.»

«Audio quod in galliarum partibus... peccata comittere.»

«Execrabile et esse grauissimum... deuocione sollicitas. Amen.»

Aquests dos últims textos provenen de dues cartes de sant Gregori, dirigides a personatges de les Gàl·lies. El primer fragment és pres de les Decretals Pseudo-Isidorianes, col·lecció molt coneguda a les Gàl·lies i a Espanya.

¹⁵⁶ Col·lecció canònica d'Angers, la qual conté els «Statuta ecclesiae antiqua», i altres col·leccions com la Quesnelliana, Hispana, Herovalliana, etc.

mateixa influència gallicana la trobem en les oracions de la consagració. La primera: «Oremus, dilectissimi nobis», era una exhortació introductòria a l'ordenació, la qual començà a vigir a partir del s. VIII a les Gàl·lies per mitjà dels sacramentaris gelasians ¹⁵⁷. Dins d'aquesta mateixa línia apareix l'oració: «Exaudi, domine...» que procedeix dels sacramentaris Ve i Gel. El prefaci porta igualment la influència gelasiana d'origen gallicà del parèntesi: «Sint speciosi... omnium consequatur» ¹⁵⁸. Finalment tenim el text per a la unció de les mans.

2. — L'altre tret important, és la marca que ha deixat el sacramentari gregorià. La primera oració, que és la collecta de la missa, és d'origen netament gregorià ¹⁵⁹, com ho és també l'oració «Propitiare», que en un principi juntament amb la pregària «Deus honorum omnium» sense el parèntesi «Sint speciosi», constituïa el text per a la consagració ¹⁶⁰. Gr ens dóna també les oracions «Super oblata, Hanc igitur, ad communionem, ad pontificem ordinandum». R acusa una marcada relació amb el Gregorià-Hadrià del segle IX; Co conté el prefaci consecratori amb les creus de la unció i sense la fórmula per la crismació del cap, el prefaci propi de la missa («in natali papae»), i al final les oracions «pro adepti dignitate» ¹⁶¹.

3. — Dins del mateix s. IX, pren un relleu molt particular l'ordo d'Hincmar de Reims; en relació a R cal notar: la realització del ritus abans de l'epístola, el prefaci consecratori amb la triple unció sense fórmula especial, i la missa que celebra el bisbe ordenat immediatament que s'ha acabat la missa de l'ordenació (R possiblement immediatament després de la consagració) ¹⁶². Per tant R està en contacte amb un ordo de les Gàl·lies del s. IX. Dins d'aquesta

¹⁵⁷ Sacramentaris Ang, Ge, MF. Cf. A. CHAVASSE, *Le sacramentaire gélisien du VIIIe siècle*, pp. 296-298.

¹⁵⁸ M. ANDRIEU, *Les ordines romani*, III, p. 584.

¹⁵⁹ H. LIETZMANN, *Sacramentarium gregorianum*, p. 5. H. WILSON: *The gregorian sacramentary*, p. 5. També els Gregorians Hadriàns ss. VIII-IX.

¹⁶⁰ Ordo XXXIV i ordo XXXVI. M. ANDRIEU, *Les ordines romani*, III, p. 584 i IV, p. 154.

¹⁶¹ *Sacramentari de Corbie*: PL 78, 224-226.

¹⁶² *Epistola d'Hincmar arquebisbe de Reims a Adventius bisbe de Metz*: «Quo debeant ordine consecrari metropolitanus atque dioecesanus episcopus»: PL 126, 187-188.

influència, ens trobem amb aquests elements: col·leccions canòniques, el Gelasià gal·licanitzat, el Gregorià-Hadrià, l'epístola d'Hincmar de Reims i altres ordos marcats també per aquests corrents. R en fa la síntesi i així esdevé un testimoni clar del sentit eclèctic que tenia la Catalunya dels segles X i XI.

4. — R també ha rebut la influència de la litúrgia i del pensament jurídic de l'Espanya visigoda. Pel fet d'estar sotmesa a la Seu d'Urgell, a través d'aquesta, mantenia un contacte amb els focus eclesiàstics de més relleu¹⁶³. Les lluites antipriscilianistes i antiadopcionistes, sobre tot aquestes últimes en la mateixa Seu d'Urgell a causa dels errors del bisbe Fèlix¹⁶⁴, les trobem reflexades en la «*professio fidei*», la qual és molt original, ja que difereix en la forma i en bastants conceptes de la tradició, i per altra part reflexa expressions de la litúrgia visigòtica¹⁶⁵. L'afinitat amb alguns punts de la col·lecció canònica pirenaica, encara que una mica més tardana, però de força interès per l'ambient que demostra que s'ha de moure també R, ens fa suposar uns possibles contactes, sobre tot quan veiem les coincidències dels dos ordos en les definicions dels diversos oficis eclesiàstics segons les etimologies isidorianes¹⁶⁶ i les fórmules de les ordenacions; el fet que en ella hi manqui la consagració episcopal, és una trista coincidència amb el que ens diu el *Liber Ordinum Mozarabicus* o sigui, que no es troben indicis de l'ordo per l'ordenació dels bisbes¹⁶⁷. R a més rep la influència de sant Isidor en les exhortacions per l'entrega de les insígnies pontificals¹⁶⁸; les fórmules preses d'aquests textos després varen passar als altres pontificals, però ja ampliades. El paral·lisme amb el manuscrit 104 de Vic¹⁶⁹, amb el qual té unes oracions comuns, i que per altra part no té amb els altres sacramentaris i pontificals, explicita una relació entre els dos documents litúrgics;

¹⁶³ R. D'ABADAL, *Origen y proceso de consolidación de la sede ribagorzana de Roda* (Saragossa, 1952), pp. 47 ss.

¹⁶⁴ R. D'ABADAL, *La batalla del adopcionismo en la desintegración de la iglesia visigoda* (Barcelona, 1949), pp. 51 ss.

¹⁶⁵ «Fidem quam corde credimus ore autem dicamus: Credimus in unum Deum . . . ». *Missale mixtum sec. Reg. B. Isidori*. Pars I: PL 85, 556-557.

¹⁶⁶ G. MARTÍNEZ DíEZ, *Una colección pirenaica del s. XI*, «Miscelánea Comillas» 38 (1962) 265 ss.

¹⁶⁷ M. FÉROTIN, *Le liber Ordinum*, p. 60, nota 1.

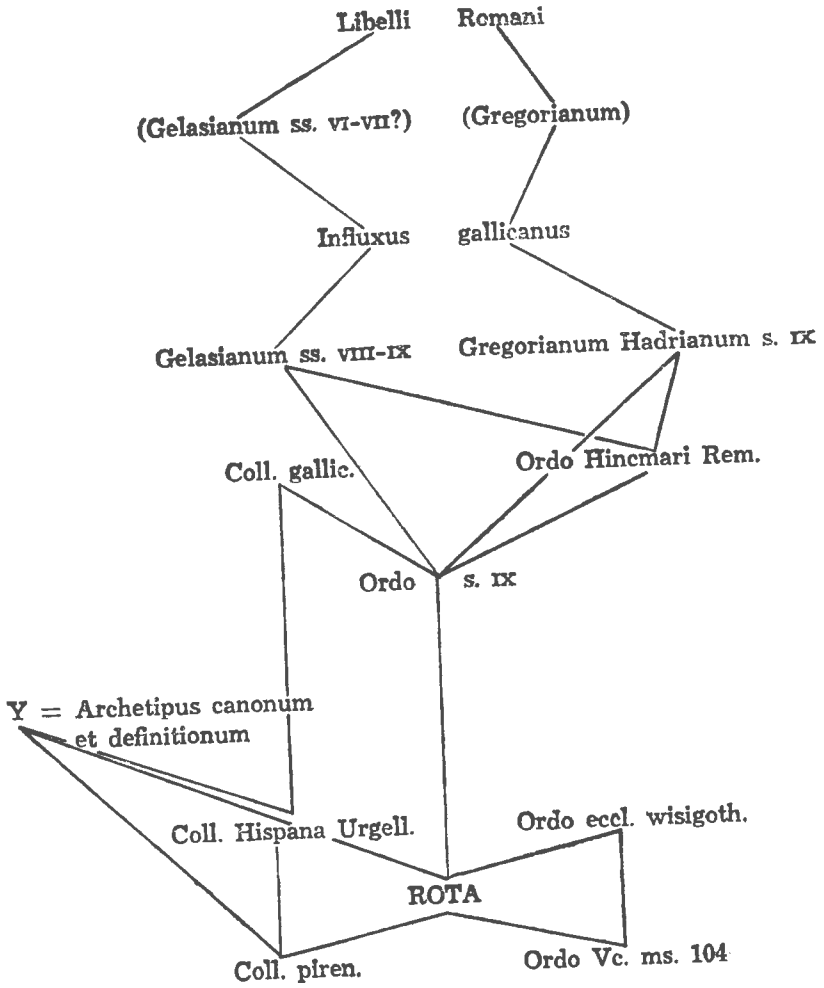
¹⁶⁸ B. ISIDORUS, *De eccl. offic.* II, 5: PL 83, 784-785.

¹⁶⁹ *Pontificale Vici*, ms. 104, «Qualiter episcopus ordinetur».

les fórmules per les insígnies les té iguals, encara que una mica ampliades; les oracions «pro adepta dignitate» les inclou dins del ordo consecratori, i en la pregària del prefaci no esmenta cap text per a la unció del cap, cosa digne de notar-se perquè juntament amb R es mostra incontaminat de la influència dels ss. x-xi.

Encara que l'escriptura d'aquest manuscrit revela ser un document de principis del s. xi, amb tot, segons el que hem exposat, quasi tota l'estructuració pertany a un ordo dels ss. ix-x. La seva simplicitat i primitivisme en les fórmules, la sobrietat en no posar diversos textos per a un mateix ritus — contràriament al que s'esdevé amb els pontificals del s. x principalment als procedents de OR-RG —, i sobre tot pel que revela l'exàmen intern de les seves parts, ens porta a situar-lo en els primers temps de la Catalunya carolíngia.

Finalment creiem que la consagració episcopal que ens dóna R té importància, perquè és molt possible que alguns dels seus elements, siguin els del «ordo episcoporum» de l'església visigòtica que avui encara no s'ha trobat.

EL TEXT

Donat que R fa una síntesi de les diverses influències rebudes, per tal de veure millor les variacions i les coincidències en relació a aquestes fonts, he anotat les variants referents als còdexs: MF, Rem, Grg, Co, OR, E, B i Vc. Per tal de tenir una visió de conjunt d'aquests ordos que contenen cada una de les fórmules de R, cal recòrrer a la taula comparativa.

BENEDICCIO EPISCOPORUM (fol. 10 r).

1

Primo dicatur antiphona ad introitum. Deinde oratio ad missa.

2

Adesto supplicacionibus nostris omnipotens deus, ut^a quod humilitatis nostrae gerendum | est ministerio tuae uirtutis impleatur | [f. 10 v effectu. per.

3

Antequam legatur apostolus conueniat metroplitanus et ceteri episcopi qui ibidem sunt congregati ante altare ubi ordinare debent episcopum. Hoc praeuideat archiepiscopus ut illud impleat quod sancti patres sancxerunt et sicut in decretalibus anacleti pape inuenitur scriptum.

4

^a Quam ^b apostolice sedis débitam reuerenciam erga me et karitas uestra distribuit, quamplurimum karissimi filii praeuistis. Nam licet aeclesia in qua sanctus apostolus praesidens ^c docuit quod ámodo nos gubernacula teneamus, tamen profitemus nos honore et sanctitate minores esse, et propterea omnino festinamus ut ad gloriam eius beatitudinis peruenire possimus. Igitur consolacionibus ^d uestris plenius respondemus, si licuisset ^e. Infirmittatis ac reliquorum obpressionum honore pressi, breuiter ^f prout dominus tribuit ^g et ut a beato petro principe ^h sumus instructi, áque ⁱ et presbyter sum ordinatus scribere uobis sicut petistis non negaui. Ordinationes episcoporum auctoritate apostolica ab omnibus qui in eadem fuerint prouincia episcopi sunt celebrande, qui

2 ^a Grg, Co, OR, E, B, Vc: et.

4 *Tantum notant codices B et Pseudo-Decretales ab HINSCHUS (H) editae.*

^a B et H: Anacletus episcopus uniuersis episcopis in Italia constitutis.

^b B et H: Quoniam. ^c B et H: residens. ^d B et H: consultationibus.

^e H add.: sed. ^f B add.: tamen. ^g B: distribuit. ^h H add.: apostolorum. ⁱ B et H: a quo

simul conuenientes, scrutinium deligenter agant. Geiuniumque cum omnibus praecibus celebrent, et manus cum sanctis euangeliis quae praedicaturi sunt imponentes, | dominica die hora tertia oran- | [f. 11 r tes, sacraque unccione exemplo prophetarum et regum capita eorum, more apostolorum et moisi unguentes, quia omnis sanctificacio constat in spiritu sancto. Cuius uirtus inuisibilis sancto est chrismate permixta. Et hoc ritu^j solemnem celebrent ordinacionem. Quod si omnes simul conuenire minime potuerint, assensum tamen suis precibus praebeant, ut ab ipsa ordinacione animo non désint. Porro et iherosolimitarum primus archiepiscopus beatus iachobus, qui iustus dicebatur, et secundum carnem nuncupatus est frater domini^k a petro, iachobo et iohanne apostolis, episcopus^l est ordinatus. Successoribus uidelicet dantes formam ut minus quam a tribus episcopis, réliquisque omnibus assensum praebentibus, nullátenus episcopus ordinetur, et comunitè^m ordinacio celebretur. Réliquiⁿ uero sacerdotes^o assensum prebeant, et geiunantes ordinacionem célebrent.

5

Et illud non est praetermittendum, sed ualde cauendum, nimisque pertimescendum, ne per premium ordinentur episcopi sicut beatus petrus princeps apostolorum et multi patres sancxerunt; qui hoc facit vel consentit in simoniacam héresim conuertitur. Et beatus gregorius papa urbis rome cuius etiam flores eloquii per totam | eccle- | [f. 11 v siam redolent, ad etherium episcopum luzdunensem in epistola^a sua ita méminit.

6

Audio^a quod in galliarum partibus sacri ordines per simoniácam héresim conferantur. Et uehementi tedio ac merore afficimur si in ecclesiasticis officiis quesitura^b habet locum pecunia. Et fit seculare quod sacrum est. Quicumque ergo ac^c precii studet dacione mercari dum non officium sed nomen hostendit^d, sacerdos non esse sed dici tantúmodo^e concupiscit. Quod si sic liceat quid per hoc aliud agitur, nisi ut nulla de actu probacio, nulla sollicitudo de moribus, nulla de uita sit discussio^f. Itaque fratres karissimi in sacerdotibus ordinandis sinceritas vigeat, et sit simplex sine uenalitate consensus. Pura perferatur helecio, ut ad sumam sacerdocii, non suffragium uenditorum^h, sed dei cre-

^j H: rite. ^k H sic mutat: domini nuncupatus est frater. ^l B et H omitt. ^m H: communi voto. ⁿ B omitt.: Reliqui... celebrent; et add.: Porro quod episcopus... fides confunderetur credentium. ^o H add.: a proprio ordinetur episcopo, ita ut cives et alii sacerdotes.

5 ^a Titulus epistolae est: Gregorius Syagrio, Etherio, Vergilio et Desiderio episcopis a paribus Galliarum (EDWALD-HARTMANN).

6 *Tantum notatur editio*: EDWALD-HARTMANN (E). ^a R omitt. initium: caput nostrum... discurrere vulgatum est; et add.: Audio. ^b E: quemquam. ^c E: hoc. ^d E: attendit. ^e E add.: inaniter. ^f E add.: sed ille solummodo... in profunda descendat. ^h E add.: provecus. ⁱ

datur esse iudicium. Nam quia graue est omnino fácinus dei donum uelle precio comparare uel uendere, euangelica est testis auctoritas. Templum autem dominus et redemptor noster ingressus, cathedras uendentium columbas euertit. Quid aliud est columbas uendere, nisi precium de manus impositione accipere, et sanctum spiritum quem omnipotens deus homínibus tribuit uendere. Quórum sacerdocium ante dei oculos cadere | cathedrarum útique patenter euersione signa- | [f. 12 r tum est. Et tamen exerit adhuc nequicie práuitas uires suas. Nam cogit uendere quos décipit ut emerent, et dum non adtenditur quod diuina uoce praecipitur, 'gratis accepistis, gratis date': Augeaturⁱ ut crescat, et geminata fiat in unum idémque delictum condicio ementis scilicet et uendentis. Et cum liqueat hanc heresim ante omnes radice pestifera subrepisse átque in ipsa sua origine apostolica esse detestacione damnata, cur non cauetur, cur non perpenditur, quia benedictio illi in maledictionem conuertitur^j? Quia^k ad hoc ut fiat hereticus promouetur^l. Plerumque igitur aduersarius animarum dum non potest in his que ad faciem sunt praua subripere, calida specie quasi pietatis ingectu nititur supplantare. Suadet ítaque^m fórsitan debere ab habentibus accipi, ut sit quod possit non habentibus erogari. Dum módo uel sic uenena mortifera helemosina uelata obumbracione transfundat. Nam nec uenator feram aut auem anceps deciperetⁿ aut ille amum esca absconditum non haberet. Omnino ergo metuenda et cauenda est hostis astucia, ne quos aperta nequiuuit temptacione subuertere, latenti telo seuius ualeat trucidare. Neque enim helemosina | reputanda est | [f. 12 v si pauperibus dispensatur quod ex inlicitis rebus accipitur. Qui ac^o in intencione male áccipit, quod quasi bene dispensat adgrauatur potius quam adiuuetur. Helemosina redemptori nostro bene adquisita^p illa placet quae non de inlicitis et iniquitate congregatur, sed quae de rebus concessis et bene adquisitis impenditur^q. Et illud cauendum est quod dicitur: Hostie impiorum abhominabiles, quae offeruntur ex scelere. Quicquid enim in dei sacrificio de scelere offertur omnipotentis dei non placat iram, sed írritat. Hinc rursus scriptum est: Honora dominum de tuis iustis laboribus. Qui ergo male tollit ut quasi bene praebeat constat sine dubio quia dominum non honorat, sicut^r per salomonem dicitur: Qui offert sacrificium de substancia pauperis, ac si uictimet filium in conspectu patris. Quantus autem dolor sit patris perpendamus si in conspectu eius filius uictimetur. Et hinc facile cognoscimus quantus deum dolor exasperat, quando eius sacrificium ex rapina tribúitur. Nimis ergo declinandum est dilectissimi fratres sub obtentu helemosine

ⁱ E: agitur.

^j E omitt. signum interrogationis. ^k E: qui. ^l E add. signum interrogationis. ^m E sic mutat: suadetque. ⁿ E add.: vel piscem piscator caperet, si aut illi laqueum in aperto proponerent.

^o E sic mutat: quia qui hac. ^p E sic mutat: Elemosina redemptoris nostri oculis. ^q R omitt: Unde etiam illud certum est... scriptura nos prohibet dicens. Et add.: Et illud cauendum est quod dicitur. ^r E omitt. et add.: Hinc quoque.

peccata simoniace hereseos perpetrare. Nam aliud est propter peccata helemosinas facere, aliud propter helemosinas peccata committere.

7

Et in alio loco ipse beatus gregorius^a ad brunegildem reginam contra hèresim simoniacam sic dicit:

8

Execrabile^a et esse gravissimum detestamur quod sacri illi ordines per simoniacam hèresim que primum contra eclesiam orta et districta malediccione damnata est conferantur. Hinc ergo agitur ut sacerdotis dignitas in dispectu et sanctus sit honor in crimine^b. Quid aliud agitur nisi ut paucorum virtus proventus illicitus, fiat multorum interitus. Et in confusione aecclesiastice moderacionis observancia deducatur. Quippe ubi nullus regule ordo servatur. Perit utique reverencia, adimitur disciplina quia qui culpas debuit emendare, comittit, et nefaria ambitione honorabili sacerdoti ducitur in depravacione censura. Nam quis dénuo veneretur quod venditur aut quis non vile putet esse quod emittitur? Unde valde contristor, et terre illi condoleo quia dum sanctum spiritum quem per manus impositionem omnipotens deus hominibus largiri dignatur divino munere habere despiciunt. Sed quia permissa sectantur^c, sacerdocium illuc diu subsistere non arbitror. Nam ubi dona superne gracie venalia iudicantur, ad dei servicium non vita queritur, sed magis contra deum pecunie venerantur. Quia igitur tantum facinus non solvit^d illis periculum verum etiam in omni regno satis est noxium. Unde^e petimus et rogamus omnibus deum timentibus ut de huius pravitatis emendacione deum vobis placabilem faciatis, ut nulla déinceps valeat occasione comitti^f et sub districta anathematis interposicione debeat intercidi^g. Neque pro ecclesiasticis ordinibus quelibet dare vel^h suscipere ut dominus redemptor noster sicque vestra sunt faciat, sicutⁱ in his que sua sunt pia esse viderit devocione sollicitas amen^j.

9

Notum sit omnibus episcopis qui hunc libellum habuerint vel legerint propter hos tres capitulos suprascriptos interposuimus, ne quis episcoporum se de ignorancia excuset.

7 *Tantum notatur textus EWALD-HARTMANN (E).* ^a *Titulus epistolae est: Gregorius Brunichildae reginae francorum.*

8 ^a *R omitt. initium: Postquam excellentiae vestrae... praeterimus sed omnino.* ^b *R add.: Quid aliud agitur... regule ordo servatur.* ^c *E sic mutat: sed premiis assequuntur.* ^d *E: solum.* ^e *E omitt.: Unde petimus et rogamus omnibus deum timentibus; et add.: salutantes excellentiam vestram paterno affectu petimus.* ^f *R omitt.: siprodum fieri iussio vestra constituat, ubi praesente dilectissimo filio nostro Cyriaco abbate.* ^g *E add.: ne ullus ex laico habito subito ad episcopatus audeat gradum accedere.* ^h *E add.: sit ausus.* ⁱ *E add.: excellentiam vestram.* ^j *E omitt.*

10

Episcopus cum ordinatur prius faciant de eo verbum ad plebem sive ad clerum. Ascendat in ambone qui missus fuerit ab archiepiscopo corona ante altare de episcopis facta honore metropolitano servato, et ipse qui ascendit discuciat ab eis qui eum adduxerunt tam clericis quam laicis quomodo probabilis vita sit et moribus, et si est dignus tali honore. Si autem responderint dignus, tunc roget eos si eum benigne velint suscipere. Et si omnes eum adclamaverint, et episcopi inter se de helectione concordaverint, tunc cui iussum est faciat de eo verbum ad clerum sive ad plebem sicut in codicibus cannonum continetur. Postea legatur audientibus cunctis eleccio vel adclamacio eius. Interim stet qui ordinandus est inter clerum et populum qui eum adduxerunt, more servato quod praeterita die geunium habeat expletum cum archiepiscopo sicut mos est, et totam noctem pervigilem debent ducere pariter in dei laudibus dignissime. His omnibus peractis ducant eum ante archiepiscopum et ceteros episcopos, et interrogent eum ut profiteatur credulitatem suam, ita dicendo qui ordinandus est.

11

Corde credo et hore confiteor et manu corroboro omnipotentissimam et individuum trinitatem. Patrem et filium et spiritum sanctum unum verum et vivum deum et dominum. Patrem a nullo esse factum nec creatum nec genitum. Filium a patre solo non factum, nec creatum, sed genitum. Spiritum sanctum a patre et filio non factum, nec creatum, nec genitum, sed procedentem. Istas tres personas, non tres deos, sed unum deum esse profiteor. Intra omnia et non inclusum. Extra omnia, et non exclusum. Úbique totum, úbique inmensum. In domino iesu christo duas naturas intélligo: divinam et humanam. Divinam qua est deus de deo, principium de principio, omnipotens de omnipotente. Lumen de lumine, filius de patre sine matre ante omnia secula. Humanam qua est verus homo de sancta maria semper virgine natus sine virili semine in fine seculorum et plenitudine témporum. In humana natura sola persona filii, non persona patris, non persona spiritus sancti est incarnata. Circumcisis est christus vera carnis circumcissione et praesentatus est in templo. Ambulavit, ploravit, dormivit, geunavit, comedit, esurivit, temptatus est, crucifixus est, mortuus et sepultus est, et tercia die resurrexit a mortuis, et quadraginta diébus cum discipulis suis póstea in terris conversatus est. Et quadagesimo die videntibus fidelibus suis in caelum ascendit ad dexteram, unde non discessit quando ad nos descendit. Et ipse dei filius cum sua vera carne vivos et mortuos venturus est iudicare. Omnia quæ sunt in veteri et novo testamento ipsa fide qua apostoli et catholici patres crediderunt et sacri canones iubent, credo, confiteor et recipio. Et quod fragiliter ignoro, igni sancti spiritus ad comburendum comendo.

12

Post hanc credulitatem expletam interroget archiepiscopus eum quem ordinare debent. Credis ita? Respondit qui ordinandus est. Ita credo. Et dicat archiepiscopus similiter. Credis ita? Respondeat. Ita credo, usque tercio. Post terciam interrogacionem dicat archiepiscopus. Si ita credis, inter catholicos potes consistere. Tunc recipiatur ab episcopis. Iam ex illo die in congregacione eorum erit deputandus. Mox incipiat archiepiscopus. Te deum laudamus. Quo expleto, faciant letanias. Antequam dicatur letania prosternat se archiepiscopus, et ipse qui ordinandus est et ceteri episcopi in pavementum super stramenta. Letania expleta, surgant omnes ob honorem et reverenciam sanctae trinitatis. Deinde duo episcopi tenentes capsam cum reliquiis et ceteri episcopi codicem evangeliorum super scapulas eius. Metropolitanus quoque effundat super eum benedicciones que subter sunt inserte. Reliqui omnes qui adsunt manibus suis caput eius tangant.

13

INCIPIT ORDINACIO EPISCOPORUM.

Oremus dilectissimi nobis ut huic uiro ad utilitatem aecclesiae pro-
uidendam ^a, benignitas omnipotentis dei gratiae suae tribuat largita-
tem. per.

14

ALIA ORACIO.

Exaudi domine supplicum preces, ut quod nostro gerendum est mini-
sterio, tua potius uirtute firmetur. per.

15

ITEM ALIA.

Propiciare domine supplicacionibus nostris, et inclinato super hunc
famulum tuum illum cornu gratiae sacerdotalis, benedi~~x~~ccionis ^a tue in
eo effunde uirtutem. per.

16

CONSECRACIO.

Dominus uobiscum ^a. R. Et cum spiritu tuo. Sursum corda. R. Habe-
mus ad dominum. Gracias agamus domino deo nostro. R. Dignum et
iustum est.

PREFACIO.

Uere Dignum. Aeterne deus. Honorum omnium ^b deus omnium ^c di-

13 ^a E: provehendo; Co *add.*: electis.

15 ^a *Relate ad alios, R signum crucis addit.*

16 ^a *Introductionem praefationis tantum habent: OR, B et Vc.* ^b MF,
Rem, Grg, Co, E: Deus honorum omnium. B: Deus, honor omnium. Vc: Deus.
Deus honorum omnium. ^c Rem, OR, B *omitt.*: deus omnium.

gnitatum quae gloriae tuae sacratis famulantur ordinibus. Deus qui moisen famulum tuum secreti familiaris affatu inter cetera caelestis documenta culture de habitu quoque indumenti sacerdotalis instituens | helectum aaron mistico amictu uestiri inter sacra iussisti, ut | [f. 15 v intellegencie sensum de exemplis priorum caperet secutura posteritas. Ne erudicio doctrine tuae ulli deesset etati, cum et apud ueteres reuerencia ipsa significacionum species obtineret, et apud nos cerciora essent experimenta rerum quam enigmata figurarum. Illius namque sacerdocii anterioris habitus^d nostrae mentis ornatus est, et pontificalem gloriam non iam nobis honor comendat uestium, sed splendor animarum. Quia et illa quae tunc carnalibus blandiebantur obtutibus, ea potius quae in ipsis erant intellegenda poscebant^e. Et idcirco huic famulo tuo illo, quem ad sumi sacerdocii ministerium heligesti hanc quaesumus domine gratiam largiaris, ut quiquid illa uelamina in fulgore auri, in nitore gemarum in multimodi operis uarietate signabant, hoc in eius moribus actibusque clarescat^f. Comple in sacerdote tuo misterii^g tui sumam, et ornamentis tocius glorificacionis instructum celestis unguenti flore sanctifica^h.

Hic infundatur chrisma super caput ordinantis in modum crucisⁱ.

Hoc domine copiose in eius caput influat^j, ✠ hoc in horis subiecta decurrat^k, ✠ hoc in tocius corporis extrema descendat, ut tui spiritus uirtus et interiora eius repleat, et exteriora circumtegat. Abundet in eo cons | tancia fidei, puritas dileccionis, sinceritas pacis. Sint^l | [f. 16 r speciosi munere tuo pedes eius ad euangelizandam pacem, ad euangelizandum bona tua. Da^m ei domine ministeriumⁿ reconciliacionis in uerbo et in factis et in uirtute signorum, et prodigiorum. Sit sermo eius et praedicacio non in persuasibilibus humane sapienciae uerbis, sed in hostensione spiritus et uirtutis. Da ei domine ut clauis regni celorum utatur^o et^p gloriatur potestate quam tribuis in hedificacionem non in destruccionem. Quodcumque ligauerit super terram sit ligatum et in caelis et quodcumque soluerit super terram sit solutum et in caelis^q.

^d E: cultus; etiam E add.: ad, et sic mutat: ad mentis nostrae habitum ornatus est. ^e post hunc uerbum, E duas cruces ponit. ^f Co add.: Hic accipis chrisma; B dicit: Hic ponat archiepiscopus euangelium apertum super verticem eius et inter scapulas. ^g E, B: ministerii. ^h Co habet crucem in medio; E add. crucem. ⁱ MF et Grg rubricam omittunt; Co dicit: Hic accipis chrisma; OR dicit: Hic mittat chrisma in caput Episcopi in modum crucis; et sequitur formula chrismationis capitis. B ponit: Hic mutet uocem et dicat quasi orationem, ponens in capite mixtum cum chrismate: Unguatur et consecretur... Tunc omnes episcopi manibus suis perungant caput eius. Archipraesul autem finiat praefationem suam...; Vc dicit: Hic infundat chrisma in verticem eius semel.

^j MF, Grg, OR, B et Vc non habent cruces; Vc: hic secundo (mittatur chrisma). ^k Vc addit: hic III (mittatur chrisma). ^l Grg et Co omitt. parentheses: Sint speciosi... de profectu omnium consequatur. ^m E: omitt: Da ei domine... Sit sermo eius et praedicacio. ⁿ B: mysterium. ^o E omitt.: utatur et gloriatur potestate quam tribuis in hedificacionem non in destruccionem. ^p MF: nec; OR, B: non. ^q Vc add.: amen.

Quorum detinuerit peccata detenta sint et quorum dimiserit tu dimittas^r. Qui^s benedixerit ei sit benedictus, et qui maledixerit ei maledictionibus repleatur^t. Sit fidelis servus et prudens quem constituas tu domine super familiam tuam ut des illi cibum in tempore necessario ut exhibeat omnem hominem perfectum^u. Sit sollicitudine impiger, sit spiritu feruens^v, hodiatur superbiam, diligat humilitatem. Nec eam usquam deserat aut lassitudine^x aut timore superatus. Non ponat lucem tenebras, nec tenebras lucem. Non dicat malum bonum nec bonum malum^y. Sit^z sapientibus et insipientibus debitor, et^a fructum de profectu omnium consequatur. Tribue ei catedram episcopalem ad regendam aecclesiam tuam et plebem uniuersam. Sis ei auctoritas, sis ei firmitas, sis potestas. Multiplices super eum benedictionem et gratiam tuam, ut ad exorandam semper misericordiam tuam tuo munere idoneus, tua gracia possit esse deuotus. per.

17

CONSECRATIO MANUUM.

Unguantur manus iste de oleo sanctificato et chrismate sanctificationis, et sicut unxit samuel dauid in regem et prophetam, ita unguantur^a et consecrentur^b, in nomine dei patris et filii et spiritus sancti^c. Facientes^d imaginem sanctae crucis^e saluatoris domini nostri ihesu christi qui nos a morte redemit et ad regna celorum perducit. Exaudi nos pie pater omnipotens aeterne deus et praesta ut te rogamus et oramus.

18

PRO ADEPTA DIGNITATE.

Oremus. Deus cui^a omnis potestas et dignitas famulatur^b, da famulo tuo illo prosperum suae dignitatis effectum, in qua te semper timeat, tibi que iugiter placere contingat^c. per.

Oremus. Omnium domine iustorumque profectus, tribue quaesumus illo famulo tuo adeptam bene regere^d dignitatem, et a te sibi praestita bonis operibus comprobare^e. per.

^r *E sic mutat:* dimittere digneris; *Vc add.:* amen. ^s *E omitt.:* Qui benedixerit ei... nec tenebras lucem; *tamen add.:* Da ei humilitatem veram, patientiam perfectam ut; *B mutat hanc periodem pro sequenti:* Qui maledixerit... qui benedixerit.

^t *Vc add.:* amen.

^u *Vc add.:* amen. ^v *Vc add.:* amen. ^x *OR, B:* laudibus. ^y *E add.:* nec ponat lucem in tenebras nec tenebras in lucem. ^z *E omitt.:* sit sapientibus et insipientibus debitor, et fructum de profectu omnium consequatur. ^a *OR, B:* ut.

17 ^a *Vc:* unguatur, et *add.:* hic famulus tuus N... cuncta aecclesiae sacramenta. ^b *OR:* consummentur. ^c *Vc add.:* unius vivi et veri dei regnantis in saecula saeculorum amen. ^d *Vc omitt.:* Facientes imaginem... rogamus et oramus. ^e *OR, B signum crucis non faciunt.*

18 ^a *Vc add.:* est. ^b *Vc omitt.:* ^c *Co, Vc:* contendat. ^d *Co:* gerere. ^e *Vc:* exornare, et *add.:* ut tibi in perpetuum possit placere.

19

ORATIO AD APOSTOLICUM ORDINANDUM, QUE ADDI | DEBET. | [f. 17 r

Deus^a honorum omnium^b ad locum, et hincirco huic famulo tuo illo quem apostolice sedis praesulem et primatum omnium qui in orbem terrarum sunt sacerdotum, ac universalis ecclesiae tuae doctorem dedisti et ad summi sacerdotii ministerium helegisti, hanc quaesumus domine gratiam largiaris^c. Tribuas ei catedram pontificalem ad regendam aecclesiam tuam et plebem universam. per.

20

His expletis dat ei baculum dicens ei.

Accipe baculum in quo fortes fortiter regas, et infirmorum debilitacionem^a sustineas^b.

21

Post hec dat ei anulum dicens ei.

Ecce et anulum^a propter pontificalis honoris signum, et signaculum secretorum, ut quae claudenda sunt claudas, et quae aperienda aperias^b. per.

22

His expletis legatur epistola et peragatur missa ordine suo. Ordinatus autem pergat ad ecclesiam aliam ubi missam canere debet.

23

SCRA.

Haec hostia domine quaesumus emundet nostra delicta, et sacrificium celebrandum subditorum^a tibi corpora mentesque sanctificet. per.

24

PRAEFACIO.

Uere dignum.^a AEquum et salutare^b. Ut qui^c in manu tua dies nostri vitaque consistit, sicut honorem nobis indignis largiris misterii^d, sic quoque tribuas rationabilis obsequii propicius incrementum. Et tua dona in nobis custodias, | ut eius sufragiis apud te semper | [f. 17 v

19 ^a Co et OR omitt.: Deus honorum omnium. ^b E add.: Deus omnium dignitatum, quae gloriae tuae sacris famulatur ordinibus, Deus qui Moysen famulum tuum, etc. ^c OR add.: item post pauca; Vc add.: et caetera.

20 ^a Vc: imbecillitatem. ^b Vc: sustentens; et add.: et pravos reducas in viam rectitudinis.

21 ^a Vc add.: dispensationem pontificii tui, ^b Vc add.: in nomine domini nostri ihesu christi qui vivit...

23 ^a E omitt.

24 ^a Co add.: et iustum est. ^b Co add.: nos tibi... aeterne Deus.

^c Co: quia. ^d Co: ministerii.

reddat acceptos. Cuius me uice hodie aecclesiae tuae preesse uoluisti.
per christum.

25

INFRACCIO.

Hanc igitur oblacionem seruitutis nostrae sed et cuncte familiae tuae
quam tibi offerimus etiam pro me^a famulo tuo quem ad episcopatus
ordinem promuere dignatus es, quaesumus domine ut placatus acci-
pias, et^b propicius in ea^c tua dona custodias, ut quod diuino munere
consectus sum^d diuinis effectibus^e exsequar^f. Diesque nostros.

26

AD COMUNIONEM.

Hec nos comunio domine purget a crimine et celestibus remediis
faciat esse consortes. per.

25 ^a *Grg, Co, OR, E, B, Vc omitt.* ^b *Vc omitt.: et propitius in ea (eo)*
tua dona custodias. ^c *Grg, Co, OR, E, B: eo.* ^d *Grg, Co, OR, E, B:*
est. ^e *Vc: affectibus.* ^f *Grg, Co, OR, E, Vc: exsequatur; B: conse-*
quatur.

ROMÀ BARRIGA

Montserrat, octubre 1964.